

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**

Η Οικονομία της Ρωσίας: Προβλήματα και προοπτικές

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κωνσταντίνος Πρωτογεράκης

A.M: 1213MO97

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Χ. Παπάζογλου - Καθηγητής, Επιβλέπων

Δ. Σιδέρης - Επίκουρος Καθηγητής

Γ. Στασινόπουλος - Επίκουρος Καθηγητής

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2015

Copyright © Πρωτογεράκης Κωνσταντίνος, 2015.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Πάντειου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ-ΕΙΚΟΝΩΝ	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ-ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
1. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ	7
1.1 Η οικονομική κατάσταση στις αρχές της δεκαετίας του '90	7
1.2 Αίτια οικονομικής κρίσης στη Ρωσία το 1998	8
1.3 Οι εξωγενείς παράγοντες της κρίσης	10
1.4 Αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στη Ρωσία	10
2. Η ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΥΠΟ ΤΟΝ ΠΟΥΤΙΝ	12
2.1 Η αναγέννηση της «ήπιας ισχύος»	12
2.2 Η ανάκαμψη της ρωσικής οικονομίας και του ενεργειακού τομέα	14
2.3 Η ενεργειακή πολιτική στις σχέσεις Ρωσίας – Ε.Ε	16
2.4 Ο ρόλος του Πούτιν	19
3. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008	23
3.1 Το ξέσπασμα της κρίσης στη Ρωσία	23
3.2 Οι συνέπειες της κρίσης	23
3.3 Η αντιμετώπιση της κρίσης	25
4. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ	27
4.1 Το πλούσιο ενεργειακά κομμάτι της Ανατολικής Μεσογείου	27
4.1.1 Το πεδίο Levantine	28
4.1.2 Γεωπολιτικά συμφέροντα στη Μεσόγειο	30
4.2 Η σημασία της Μέσης Ανατολής για τη Ρωσία	31
4.2.1 Τα ενεργειακά συμφέροντα της Ρωσίας	31
4.2.2 Η στήριξη του Άσαντ στη Συρία	32
4.2.3 Το τρίγωνο Ρωσία-Συρία-Ιράν	33

4.3 Με κατεύθυνση προς την Ανατολή.....	35
4.4 Οι BRICS	36
4.4.1 Πώς και γιατί δημιουργήθηκαν;	36
4.4.2 Οι BRICS μετατρέπονται σε ολοκληρωμένο οργανισμό;	37
5. Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΙΜΑΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ..	40
5.1 Η περίπτωση της Ουκρανίας.....	40
5.2 Η σημασία της Κριμαίας.....	42
5.3 Οι κυρώσεις στη ρωσική οικονομία.....	43
5.4 Η αντίδραση της Ρωσίας στις κυρώσεις που της επιβλήθηκαν	44
5.5 Η οικονομία της Ρωσίας σήμερα.....	47
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	52
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	55
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	56
Ξένη βιβλιογραφία	56
Βιβλία και έντυπα επιστημονικά άρθρα	56
Διαδικτυακά επιστημονικά και ειδησεογραφικά άρθρα.....	57
Ελληνική βιβλιογραφία.....	59
Βιβλία και έντυπα επιστημονικά άρθρα	59
Έντυπα ειδησεογραφικά άρθρα.....	59
Διαδικτυακά επιστημονικά και ειδησεογραφικά άρθρα.....	60
Πηγές εικόνων - πινάκων - διαγραμμάτων - γραφημάτων	61

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ-ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΙΚΟΝΑ 1 Παροχή φυσικού αερίου από τη Ρωσία σε χώρες της Ευρώπης σε ποσοστιαία βάση επί των συνολικών τους αναγκών.....	19
ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Σύγκριση μακροοικονομικών μεγεθών 2008-2009 της Ρωσίας.....	24
ΕΙΚΟΝΑ 2 Το πεδίο Levantine.....	28
ΕΙΚΟΝΑ 3 Γεωπολιτικός χάρτης της Μέσης Ανατολής πριν από τις κατακτήσεις του Ισλαμικού Κράτους.....	34
ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Δείκτες ανάπτυξης των BRIC.....	37
ΕΙΚΟΝΑ 4 Οι BRICS σε αριθμούς.....	39
ΕΙΚΟΝΑ 5 Γεωπολιτικός χάρτης πριν την προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία....	43

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ-ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΓΡΑΦΗΜΑ 1 Μεγέθυνση Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ.....	8
ΓΡΑΦΗΜΑ 2 Αποθεματικά και η συναλλαγματική ισοτιμία.....	11
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 Η διακύμανση του ΑΕΠ της Ρωσίας σε σύγκριση με τις τιμές του φυσικού αερίου.....	16
ΓΡΑΦΗΜΑ 3 Χώρες που προμηθεύουν με φυσικό αέριο την Ευρώπη.....	16
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 Η εξέλιξη του ΑΕΠ της Ρωσίας.....	26
ΓΡΑΦΗΜΑ 4 Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ των BRICS σε σχέση με τους G7.....	40
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 Συναλλαγματική ισοτιμία ρουβλίου-δολαρίου.....	48
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 Η παράλληλη πτωτική κίνηση του πετρελαίου και του ρωσικού ρουβλίου.....	49

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Σοβιετική Ένωση, στην οποία η Ρωσία ήταν το σημαντικότερο μέλος, είχε μια κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία με ένα αντίστοιχο σύστημα σταθερής τιμής. Χαρακτηριζόταν επίσης από πλήρη απασχόληση και από μικρές εισοδηματικές διαφορές. Κατά τη διάρκεια των πέντε πρώτων δεκαετιών της ύπαρξής της, η Σοβιετική Ένωση γνώρισε ραγδαία εκβιομηχάνιση και υψηλή οικονομική ανάπτυξη, ωστόσο η δεκαετία του '70 έφερε μια μακρά περίοδο στασιμότητας και η σοβιετική οικονομία φάνηκε ανήμπορη να καινοτομήσει και συν τοις άλλοις επιβαρυνόταν από τις υψηλές αμυντικές δαπάνες λόγω του Ψυχρού Πολέμου. Οι πολιτικές του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ δεν μπόρεσαν να αλλάξουν την τάση αυτή με αποτέλεσμα η Σοβιετική Ένωση να διαλυθεί το 1991.

Η Ρωσία σήμερα ή αλλιώς Ρωσική Ομοσπονδία είναι το μεγαλύτερο κράτος της γης με έκταση 17.075.200 χλμ. Έχει ισχύον δημοκρατικό πολίτευμα, το οποίο και αντικατέστησε το σοβιετικό σύνταγμα του 1978. Παράλληλα με την ισχύ της στα πολιτικά διεθνή δρώμενα, η Ρωσία ενισχύει τη θέση της στο παγκόσμιο σύστημα, χάρη στον ορυκτό της πλούτο - πρόκειται για μια χώρα πλούσια σε κοιτάσματα πετρελαίου - ενώ διαθέτει τα μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου σε επίπεδο ηπειρωτικών εδαφών στον πλανήτη και κατέχει τη δεύτερη θέση σε αποθέματα άνθρακα. Είναι μία από τις σημαντικότερες χώρες της διεθνούς κοινότητας, καθώς αποτελεί μέλος των G20 και μόνιμο μέλος του ΟΗΕ.

1. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

1.1 Η οικονομική κατάσταση στις αρχές της δεκαετίας του '90

Τα χρόνια που ακολούθησαν από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης ήταν ένα μεταβατικό στάδιο για την οικονομία της Ρωσίας. Ο καπιταλισμός που αντικατέστησε τον κομμουνισμό από το 1991 και μετά, υποτίθεται ότι θα έφερνε ανάπτυξη και ευημερία στη χώρα, το οποίο βέβαια δε συνέβη. "Μέχρι την κρίση του ρουβλίου τον Αύγουστο του 1998, το εθνικό προϊόν είχε πέσει σχεδόν στο μισό και η φτώχεια είχε εκτιναχθεί από το 2% του πληθυσμού σε πάνω από 40%. Έκτοτε η επίδοση της Ρωσίας ήταν εντυπωσιακή, αλλά το ΑΕΠ της παρέμενε σχεδόν 30% χαμηλότερο από το 1990. Με ετήσια μεγέθυνση 4%, η ρωσική οικονομία θα χρειαζόταν μία ακόμα δεκαετία για να φτάσει εκεί που ήταν όταν κατέρρευσε ο κομμουνισμός."¹

Το 1994 η Ρωσία υιοθέτησε ένα πρόγραμμα σταθεροποίησης για τη μείωση του πληθωρισμού σε μονοψήφια ποσοστά. Για να το πετύχει αυτό ήταν απαραίτητη η ισοτιμία του νομίσματος. Το ρούβλι επιτρεπόταν να κυμαίνεται σε μια ζώνη των πέντε ρουβλίων ανά δολάριο. Επιπλέον το πρόγραμμα προέβλεπε και μια μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος της Ρωσίας κάτω από το 3% του ΑΕΠ έως το 1998. "Το πρόγραμμα είχε ως αποτέλεσμα να μειωθεί ο πληθωρισμός από 197% που ήταν το 1995, σε 47,7% το 1996 και σε 14% το 1997. Το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ρωσίας, μειώθηκε επίσης σημαντικά, από το 11% του ΑΕΠ το 1994 σε κάτω από 5% του ΑΕΠ το 1995. Η συρρίκνωση του ΑΕΠ, το οποίο ήταν αρνητικό από το 1991, σιγά σιγά τερματιζόταν. Το ΑΕΠ αυξήθηκε από -12,6% το 1994, σε -4,1% το 1995 και σε -3,6% το 1996. Για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία της Ρωσίας έγινε θετικό το 1997, έτος κατά το οποίο παρατηρήθηκε ανάπτυξη 1,4%."²

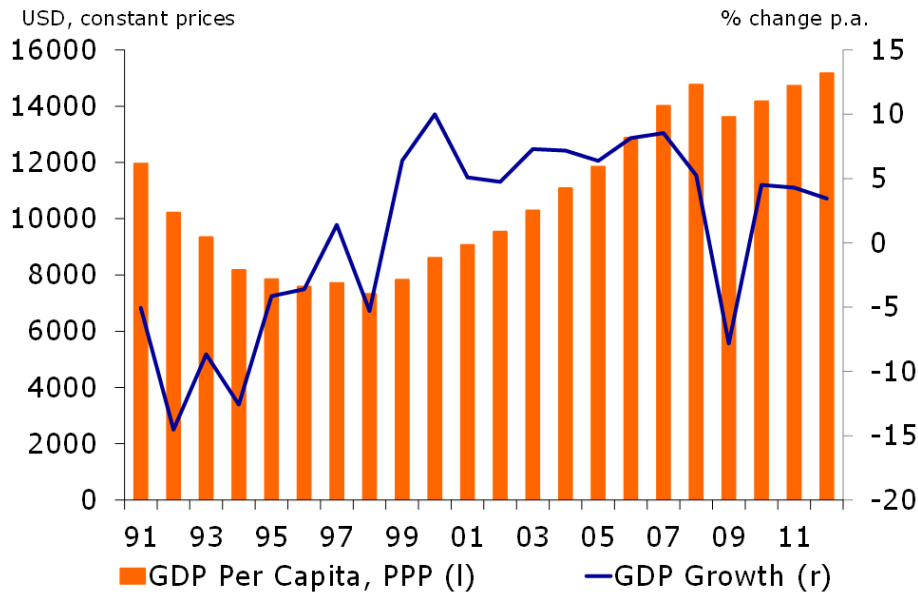
---

¹ "Από τον Γέλτσιν στον Πούτιν: ξαναγράφοντας την πρόσφατη οικονομική ιστορία της Ρωσίας", www.kathimerini.gr, 11/05/2003,

² Iris van de Wiel, "Η Ρωσική κρίση του 1998", Τμήμα Οικονομικών Ερευνών, economics.rabobank.com, 16/9/2013

Η Οικονομία της Ρωσίας: Προβλήματα και προοπτικές

ΓΡΑΦΗΜΑ 1 Μεγέθυνση Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ(WorldBank)

Στη Ρωσία λοιπόν, η δεκαετία του 1990 χαρακτηρίζεται ως επί των πλείστον από νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις ούτως ώστε η χώρα αυτή να κατακτήσει μια σημαντική θέση στην παγκόσμια οικονομική ιεραρχία. Παρόλο που τη δεκαετία του 1990 επικρατούσε κολλεκτιβοποιημένη γεωργία, οι αγορές άνοιξαν στα πλαίσια μιας χρηματοδοτικής αγοράς, ενώ συνάμα οι επιχειρήσεις λειτουργούσαν ελεύθερα. Τίποτα δεν θύμιζε την εποχή του κομμουνισμού, ενώ η Ρωσία φαινόταν να εξελίσσεται ραγδαία. Ωστόσο, όπως συνηθίζεται σ' αυτές τις περιπτώσεις, η φαινομενική ευφορία δεν ήταν τίποτα άλλο από μια «φούσκα» πριν το ξέσπασμα της κρίσης.

Οι φυσικοί πόροι και ο ορυκτός πλούτος της Ρωσίας προσέφεραν μια νέα σελίδα στην οικονομία. Παρά την πολιτική αστάθεια της εποχής, η οικονομική ζωή της χώρας δε φαινόταν να επηρεάζεται ιδιαίτερα. Όμως πως ακριβώς οδηγήθηκε η χώρα στην κρίση; Ποιοί παράγοντες επηρέασαν τη φαινομενική ευρυθμία;

1.2 Αίτια οικονομικής κρίσης στη Ρωσία το 1998

Αρχικά, το πρόβλημα εντοπίζεται στην ελλιπή οργάνωση του τραπεζικού τομέα. Διακρίνεται μια αναποτελεσματικότητα διαδικασιών, καθώς οι τράπεζες έχουν

επενδύσει υψηλά ποσά σε υψηλότοκα δάνεια σε ρούβλια, ενώ έχουν δανειστεί πολλά σε ξένο συνάλλαγμα. Οι τράπεζες λοιπόν, αντιμετώπιζαν κρίση ρευστότητας κι έτσι αδυνατούσαν να παράγουν διατραπεζικούς διακανονισμούς. Ως αποτέλεσμα αυτών, επήλθε ρήγμα στην επενδυτική εμπιστοσύνη και κατά συνέπεια οι επενδυτές εγκατέλειπαν τη ρωσική αγορά ξεπουλώντας ρούβλια.

Ωστόσο και ο τομέας του προϋπολογισμού παρουσίαζε πρόβλημα. Η είσπραξη των εσόδων, αλλά και ο έλεγχος των δαπανών υπήρξε ανεπαρκής. Η κυβέρνηση προχώρησε σε μαζικό βραχυπρόθεσμο δανεισμό, διότι τα έσοδα αποτελούσαν μόνο το 11% του ΑΕΠ, εξαιτίας της αναποτελεσματικότητας της οργάνωσης στην είσπραξη φόρων, αλλά και του σημαντικού ποσοστού φοροδιαφυγής. Μεγάλο μέρος επίσης, λειτουργούσε με αντιπραγματισμό κι έτσι ήταν αδύνατη η φορολόγηση. Όσον αφορά το κομμάτι των δαπανών, υπήρξε σημαντικό ποσό δαπανών εκτός προϋπολογισμού. Σημαντικές διενέξεις σημειώθηκαν μεταξύ των επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας και των περιφερειακών αρχών σχετικά με το πρόβλημα πως όταν υπάρξουν έσοδα, θα έπρεπε ένα σημαντικό ποσοστό να διατεθεί για την εξυπηρέτηση του διαρκώς αυξανόμενου βραχυπρόθεσμου χρέους και να μην χρησιμοποιηθεί για την κάλυψη της οικονομικής αναδιάρθρωσης. Από την άλλη πλευρά όμως, ο λαός κατανοούσε πλέον τα φορολογικά προβλήματα, καθώς οι συντάξεις καθυστερούσαν να κατατεθούν, γεγονός που οδήγησε, όπως ήταν αναμενόμενο, σε κοινωνικό αναβρασμό και βιομηχανική κινητοποίηση.

Έτσι λοιπόν η κυβέρνηση επιχείρησε να προβεί σε ιδιωτικοποιήσεις, οι οποίες όμως δεν απέδωσαν, λόγω της αναποτελεσματικής διαχείρισης και της έλλειψης διαφάνειας. Δεν παρουσιάστηκε ανάπτυξη στον τομέα των θεσμών και στην επιχειρησιακή ανάπτυξη, πράγμα που θα μπορούσε να είναι η λύση του προβλήματος. Δεν υπήρχε πραγματικός έλεγχος της διοίκησης και κατά συνέπεια η φωνή των μετόχων ήταν αδύναμη. Οι επιχειρήσεις δεν επένδυαν πλέον και φυσικά δεν είχαν υποστεί αναδιάρθρωση, ενώ απασχολούσαν πλεονάζον εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα την ανεπαρκή προσφορά. Έτσι, οι επιχειρήσεις συνέχιζαν να παράγουν αγαθά κατώτερης αξίας από το ποσό των εισροών τους. Τέλος, σε ορισμένους τομείς παρατηρήθηκε έλλειψη ανταγωνισμού και διαίωνιση των κεκτημένων δικαιωμάτων.

1.3 Οι εξωγενείς παράγοντες της κρίσης

Πέρα από τις αιτίες στον εσωτερικό τομέα, υπήρξαν και εξωγενείς παράγοντες που επέφεραν την κρίση στη Ρωσία. Ειδικότερα, ο πόλεμος κατά της Τσετσενίας στοίχισε πολύ στον ρωσικό λαό, καθώς οι δαπάνες ήταν περίπου 5,5 δις δολάρια, ενώ διήρκησε δύο ολόκληρα χρόνια. Ακόμα οι δύο κρίσεις που συνέβησαν την ίδια εποχή στην Ασία και στο εσωτερικό της χώρας επιδείνωσαν την κατάσταση.

Στη μεν Ασία, το 1997, μειώθηκε η ζήτηση πετρελαίου και μετάλλων, γεγονός που προκάλεσε πτώση των τιμών, ενώ κλονίστηκε η επενδυτική εμπιστοσύνη. Αυτό δηλαδή που αποκαλούσαν «οικονομικό θαύμα της Ασίας», εξελίχθηκε εφιάλτης. Η ασιατική αγορά φαινόταν ριψοκίνδυνη, ιδιαίτερα σε σχέση με την αμερικανική. Θύματα της κρίσης αυτής ήταν οι Φιλιππίνες, η Ινδονησία, η Μαλαισία, η Ταϊβάν, η Σιγκαπούρη και με μια εξαίρεση στην αντιμετώπιση της κρίσης και το Χονγκ- Κονγκ. Ως αποτέλεσμα, οι χώρες που ήταν άμεσα εξαρτημένες από τις εξαγωγές να πληγούν περισσότερο από όλες. Το 80% λοιπόν των εξαγωγών της Ρωσίας ήταν το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο, τα μέταλλα και η ξυλεία, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτη σε οποιαδήποτε μεταβολή των διεθνών τιμών. Επιπλέον, το πετρέλαιο ήταν η σημαντικότερη πηγή φορολογικών εσόδων.

Μαζί λοιπόν με τη μείωση της ζήτησης για μη σιδηρούχα μέταλλα, μια πτώση της τιμής του πετρελαίου έπληξε σοβαρά το έλλειμμα του προϋπολογισμού της Ρωσίας, καθώς και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών το οποίο και έτρεξε σε έλλειμμα κατά το δεύτερο τρίμηνο του 1997.

1.4 Αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στη Ρωσία

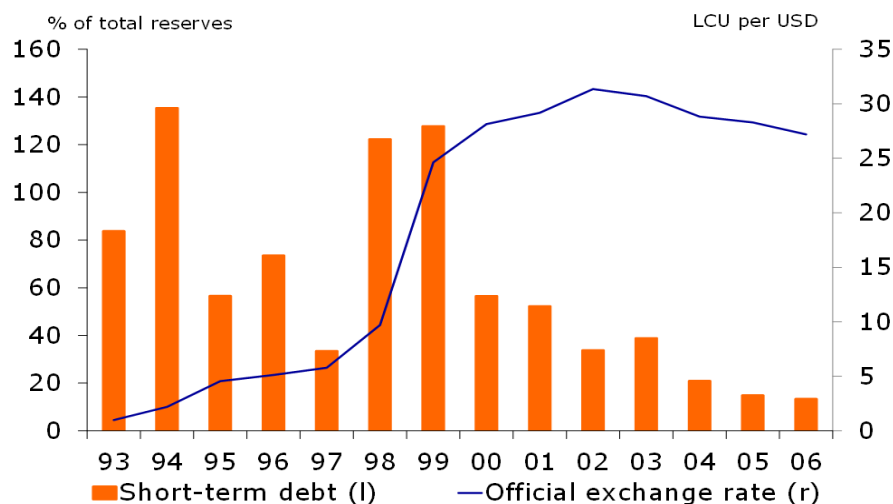
Στις 17 Αυγούστου 1997, η ρωσική κυβέρνηση υποτίμησε το ρούβλι, εξαιτίας του εσωτερικού χρέους και απευθύνθηκε στους ξένους επενδυτές. Η εμπορική ζώνη ρουβλίου - δολαρίου έπρεπε να επεκταθεί από 5,3-7,1 RUR/USD σε 6 - 9,5 RUR/USD. Έως τις 25 Αυγούστου 1998, το ρούβλι είχε πλέον υποτιμηθεί από τη MICEX με ισοτιμία 6,43 - 7,86 RUR/USD. Το Νοέμβριο λοιπόν του ίδιου έτους το ρούβλι δέχτηκε κερδοσκοπική επίθεση, με τη Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας, να σπεύδει να υπερασπιστεί την αξία του νομίσματος με αποτέλεσμα να απολέσει

σχεδόν έξι δισεκατομμύρια δολάρια σε συναλλαγματικά αποθέματα(από 23,1 δισ.USD σε 17,8 δισ. USD).³

Στις 20 Ιουλίου, το ΔΝΤ ανέλαβε τα ηνία, με το πιο σημαντικό να δίνει πακέτο βοήθειας ύψους 22,6 δισεκατομμυρίων δολαρίων, από τα οποία ενέκρινε αρχικά τα 11,2 δισ. Σκοπός αυτού του δανείου ήταν η αποκατάσταση της σταθερότητας στην ρωσική αγορά και η αντικατάσταση των βραχυπρόθεσμων ομολόγων GKO με μακροπρόθεσμα ευρω-ομόλογα.

Στις 2 Σεπτεμβρίου η ρωσική Κεντρική Τράπεζα αποφασίζει να κάνει το ρούβλι ελεύθερα κυμαινόμενο νόμισμα. Μέχρι και τις 21 Σεπτεμβρίου του 1998 η ισοτιμία ήταν 21 ρούβλια προς 1 δολάριο, δηλαδή το εγχώριο νόμισμα είχε χάσει τα 2/3 της αξίας του σε λιγότερο από ένα μήνα. Στις 20 Νοεμβρίου ο Ρώσος υφυπουργός Οικονομικών Μιχαήλ Κασιάνοφ δηλώνει ότι η χώρα θα είναι σε θέση να αποπληρώσει λιγότερο από USD 10 δισ. από τα USD 17 δισ. εξωτερικού χρέους της. Στις επόμενες εβδομάδες, οι καταθέσεις στην Τράπεζα της Ρωσίας μειώνονται κατά 15% σε σύγκριση με τον Αύγουστο του 1998.

"Ο πληθωρισμός ανεβαίνει στο 27,6% το 1998 και 85,7% το 1999."⁴ Οι ανθρακωρύχοι προέβησαν σε απεργιακές κινητοποιήσεις, γεγονός που οδήγησε την κυβέρνηση να πληρώσει έως και 4 δισ δολάρια για την διευθέτηση των απεργιών αυτών. Οι τιμές για όλα σχεδόν τα τρόφιμα είχαν αγγίξει αύξηση της τάξεως του 100%, ενώ οι τιμές των εισαγωγών είχαν τετραπλασιαστεί.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2 Αποθεματικά και η συναλλαγματική ισοτιμία(WorldBank)

³ Chiodo, A.J. & Owyang, "A Case Study of a Currency Crisis: The Russian Default of 1998", The Federal Reserve Bank of St. Louis, M.T. (2002),

⁴ Iris van de Wiel, "Η Ρωσική κρίση του 1998", Τμήμα Οικονομικών Ερευνών, economics.rabobank.com, 16/9/2013,

Τον Δεκέμβριο του 1997, ήδη αρκετούς μήνες πριν από την πραγματική κατάρρευση, το ρωσικό τραπεζικό σύστημα ήρθε αντιμέτωπο με αποσύρσεις κεφαλαίων από τους καταθέτες. Το πρόβλημα επιδεινώθηκε το καλοκαίρι του 1998. Ακόμα και η κρατική Sberbank, η οποία κατείχε το 85% του συνόλου των καταθέσεων των νοικοκυριών, ήταν μεταξύ των πολλών τραπεζών που επλήγησαν. Στις 17 Αυγούστου του 1998 ανακοινώθηκαν έκτακτα μέτρα προκειμένου να σταματήσουν οι αναλήψεις. Η επακόλουθη όμως αδυναμία πληρωμής δημόσιου χρέους προκάλεσε ζημιές στον ήδη αδύναμο τραπεζικό τομέα της Ρωσίας. Επιπλέον, απαιτείται από τη Sberbank να αναλάβει τις καταθέσεις των έξι μεγάλων τραπεζών της Μόσχας, η οποία αντιπροσώπευε το 13% του συνόλου των καταθέσεων. Η Sberbank και λίγα άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έλαβαν οικονομική ενίσχυση από τη CBR (Central Bank of Russia). Στους μήνες που ακολούθησαν την κρίση, μια στρατηγική αναδιάρθρωσης των τραπεζών τέθηκε σε εφαρμογή, με αποτέλεσμα να κλείσει ένας μεγάλος αριθμός τραπεζών. Η υποτίμηση όμως του ρουβλίου σε συνδυασμό με τη μετέπειτα αύξηση των τιμών του πετρελαίου θα ωθούσαν τη ρωσική οικονομία να ανακάμψει μάλλον γρήγορα.

2. Η ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΥΠΟ ΤΟΝ ΠΟΥΤΙΝ

2.1 Η αναγέννηση της «ήπιας ισχύος»

Η Ρωσία φαίνεται ότι σιγά-σιγά χρησιμοποιεί όλο και περισσότερο τον ενεργειακό της πλούτο για να εξασφαλίσει τη γεωπολιτική της θέση σε αντίθεση με τη σοβιετική εποχή στην οποία η Ρωσία έδινε περισσότερο έμφαση στη διατήρηση και την περαιτέρω ανάπτυξη της στρατιωτικής της ισχύς. Με αυτό τον τρόπο πετυχαίνει να έχει στενές σχέσεις με τα γειτονικά της κράτη με τα οποία πλέον δεν έχει ρόλο προϊσταμένου-υφισταμένου όπως γινόταν επί Σοβιετικής Ένωσης, αλλά σχέση αλληλεξάρτησης. Η ανάπτυξη της Ρωσίας δε μένει όμως μόνο εκεί. Πέρα από την αναπτυσσόμενη οικονομία της, στις αρχές της χιλιετίας η Ρωσία γίνεται πιο ελκυστικός προορισμός για του πληθυσμούς των γειτονικών κρατών. Αυτό το πέτυχε

με τη χρησιμοποίηση της ρωσικής γλώσσας ως μίας περιφερειακής lingua franca – γλώσσα του εμπορίου, της εργασίας και της εκπαίδευσης – από πολλά κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Πέρα από τη γλώσσα όμως είχαμε και μια σειρά άλλων γεγονότων όπως η αύξηση του εύρους της κυκλοφορίας των νέων ρωσικών καταναλωτικών προϊόντων, η ενίσχυση της βιομηχανίας του κινηματογράφου και της ροκ μουσικής καθώς και η αναγέννηση της μεγάλης ρωσικής καλλιτεχνικής παράδοσης. Σε αυτή την εξάπλωση της πολιτιστικής κουλτούρας σημαντικό ρόλο έπαιξε η δορυφορική τηλεόραση εξαιτίας της οποίας η Ρωσία πέτυχε μεγαλύτερη αναγνώριση. Εύλογα αντιλαμβάνεται κανείς γιατί όλο και περισσότερο έγινε πόλος μετανάστευσης στην ευρύτερη περιοχή της Ευρασίας τη στιγμή που λίγα χρόνια πριν οι νέοι και οι νέες της χώρας έσπευδαν να μεταναστεύσουν. Εκατομμύρια άνθρωποι έχουν πλημμυρίσει τη Μόσχα, την Αγ. Πετρούπολη και άλλες ρωσικές πόλεις, συγκεκριμένα από τον Νότιο Καύκασο και τη Κεντρική Ασία, προς αναζήτηση δουλειάς και μιας καλύτερης ζωής διαπιστώνοντας πως με τον καιρό η Ρωσία απομακρύνεται από την αδύναμη Ρωσία του ΔΝΤ του 1998.

Όπως επισημαίνει και η Fiona Hill⁵ (διευθύντρια του Κέντρου των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρώπης και ανώτερος συνεργάτης στο πρόγραμμα εξωτερικής πολιτικής στο Ινστιτούτο Brookings) αντί για τον Κόκκινο Στρατό, τις δυνάμεις εισβολής στην Ουκρανία, στον Καύκασο και στην Κεντρική Ασία, τώρα κυριαρχούν το ρωσικό φυσικό αέριο και το τεράστιο μονοπώλιο αερίου, η Gazprom, ο ρωσικός ηλεκτρισμός, η κολοσσιαία ενεργειακή εταιρία UES και τα ρωσικά πολιτιστικά και καταναλωτικά προϊόντα. Δηλαδή όπως προαναφέρθηκε η Ρωσία σταματάει να δείχνει την ισχύ της με το στρατό και προτιμάει να φαίνεται ως μια ισχυρή ενεργειακή και εξαγωγική χώρα. Οι ρωσικές εταιρίες κατακτούν μεγάλα κομμάτια της αγοράς στον τομέα της ενεργειακή προμήθειας. Η Gazprom έγινε ο βασικός προμηθευτής φυσικού αερίου για τις χώρες της Ευρασίας και ανέκτησε τη θέση της σε αγορές όπως της Γεωργίας, όπου και άλλες εταιρείες είχαν εισέλθει στα τέλη της δεκαετίας του '90. Η UES έχει και αυτή με τη σειρά της επεκτείνει τις αγορές της περισσότερο στην Κεντρική Ασία και τον Καύκασο, εκμεταλλευόμενη τις ιδιωτικοποιήσεις στον ενεργειακό τομέα που είχαν ως άμεση συνέπεια την προσέλκυση ξένων επενδυτών. Όπως επεσήμανε και ο διευθυντής της UES Ανατόλι Τσουμπάις σε μια συνέντευξή του στον ρωσικό τύπο στα τέλη του 2003: «Οι ρωσικές επιχειρήσεις με

---

⁵ Hill Fiona, «Πετρέλαιο, αέριο και αναγέννηση της Ρωσίας», Περιοδικό "Αρδην" τ.61: "Έρχονται οι Ρώσοι!", Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2006

αυτοπεποίθηση επεκτείνονται πέρα από τα σύνορα». Πράγματι παρατηρούμε ότι για το έτος 2002 οι ρωσικές επενδύσεις σε χώρες όπως η Λευκορωσία, η Αρμενία, η Ουκρανία, η Μολδαβία και το Καζακστάν έφτασαν το ένα δις. Δολάρια. Τους πρώτους εννιά μήνες του 2003 οι εμπορικές συναλλαγές της Ρωσίας με τις γειτονικές χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών (CIS) αυξήθηκε κατά 30% από το αντίστοιχο διάστημα του προηγούμενου χρόνου, ενώ οι εξαγωγές ξεπερνούσαν κατά πολύ τις εισαγωγές.

Η Ρωσία για την ώρα δεν έχει τη δυνατότητα και τη δύναμη ν' αντιπαρατεθεί στις ΗΠΑ ως προς τη φύση και την έκταση της «ήπιας ισχύος» της. Αλλά βρίσκεται σε ανοδική πορεία επανάκτησης της «ήπιας ισχύος» της κάποτε ΕΣΣΔ. Αυτή η άνοδος γίνεται εμφανής όλο και πιο πολύ από προσεκτικούς παρατηρητές της ευρύτερης περιοχής της Ευρασίας. Αν και εφόσον συνεχιστεί το μεγάλο ρεύμα της, αν οι ρωσικές επενδύσεις στις γειτονικές και όχι μόνο χώρες αυξηθούν, αν η νεολαία της περιφέρειας εξακολουθήσει να παρακολουθεί ρωσική τηλεόραση και κινηματογράφο ή να στρέφεται στα εγχώρια καταναλωτικά προϊόντα, και ιδιαίτερα αν, όσον αφορά την εξωτερική πολιτική, η Ρωσία θα πετύχει μια οικονομική και πολιτιστική κυριαρχία στην περιοχή της Ευρασίας, όμοια με αυτή που απολαμβάνουν οι ΗΠΑ στην Αμερική.

2.2 Η ανάκαμψη της ρωσικής οικονομίας και του ενεργειακού τομέα

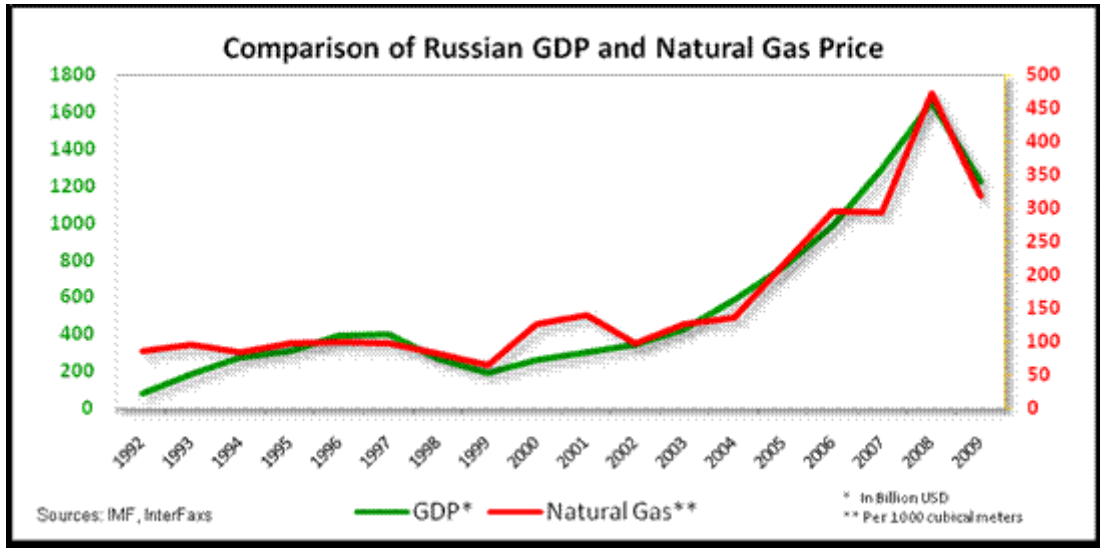
Η ανάκαμψη της ρωσική οικονομίας ουσιαστικά επιτεύχθηκε από το 1999 και μετά. Σημαντικοί παράγοντες που έπαιξαν ρόλο στην άνθηση της οικονομίας σύμφωνα με τη Παγκόσμια Τράπεζα ήταν: η μείωση των τιμών και η κατάρρευση των όρων του εξωτερικού εμπορίου, με αποτέλεσμα να υποκατασταθούν οι εισαγωγές ενισχύοντας έτσι την εσωτερική παραγωγή καταναλωτικών και βιομηχανικών προϊόντων. Η ρωσική βιομηχανία υπολειπουργούσε τη δεκαετία του '90 και αυτό συνέβαινε γιατί υπήρχε μείωση των πραγματικών μισθών και αρκετοί αχρησιμοποίητοι παραγωγικοί πόροι κεφαλαίου και εργασίας. Γι' αυτό προωθήθηκαν μεταρρυθμίσεις προκειμένου να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα της βιομηχανίας. Έχουμε λοιπόν αύξηση της τιμής του αργού πετρελαίου από τα 10 δολάρια που ήταν στο τέλος του 1998 στα 33 δολάρια το βαρέλι το Σεπτέμβριο του 2000. Οι υψηλές

τιμές του πετρελαίου ήταν ο κύριος παράγοντας για την ανάκαμψη της ρωσικής πετρελαιοβιομηχανίας, η οποία είχε επηρεαστεί αρνητικά από τη διάλυση της ΕΣΣΔ και αντιμετώπιζε μία παρατεταμένη συρρίκνωση κατά τη δεκαετία του '90.

Από το 1999 και έπειτα, το χαμηλό κόστος και οι υψηλές τιμές της ενέργειας αποτέλεσαν το συνδυασμό της άνθησης. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος οι ρωσικές πετρελαϊκές εταιρίες βρήκαν το απαραίτητο κεφάλαιο από το εσωτερικό βελτιώνοντας έτσι την παραγωγικότητα τους χωρίς να χρειάζονται επενδύσεις από το εξωτερικό. Μέχρι και το τέλος του 2001, η ρωσική παραγωγή πετρελαίου αυξήθηκε κατά 1 εκατ. βαρέλια τη μέρα, φθάνοντας τελικά τα 7 εκατ. βαρέλια. Κατασκευάστηκαν νέες υποδομές για να αυξηθεί η εξαγωγική ικανότητα κατά 12%, όπως το Σύστημα Αγωγών της Βαλτικής και μιας νέας πλατφόρμας στο Πριμόρσκ, καθώς και στον κόλπο της Φιλανδίας. Μέχρι το 2004, η παραγωγή πετρελαίου της Ρωσίας είχε αυξηθεί ακόμη περισσότερο, για να φθάνοντας τα 9 εκατ. βαρέλια ανά ημέρα με δυνατότητες για ακόμη μεγαλύτερη αύξηση. Να πούμε εδώ ότι οι εξαγωγές πετρελαίου της Ρωσίας αυξήθηκαν και από το γεγονός ότι οι δικές της απαιτήσεις παρέμειναν χαμηλές. Από το ρωσικό φυσικό αέριο το ένα τρίτο διατίθεται για εξαγωγή σε αντίθεση με το πετρέλαιο από το οποίο εξάγεται το μισό. Και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το φυσικό αέριο χρησιμοποιείται για παραγωγή ενέργειας, για τη βιομηχανία και για τη θέρμανση των νοικοκυριών. Στον τομέα του φυσικού αερίου δεν υπήρξαν ιδιωτικοποιήσεις κατά τη διάρκεια της δεκαετίας το '90, με την Gazprom να ελέγχει ακόμα το κρατικό μονοπώλιο. Οι φυσικοί πόροι αποτελούν περίπου το 80% των ρωσικών εξαγωγών, ενώ οι εξαγωγές πετρελαίου και αερίου αποτελούν το 55% του συνόλου, με αποτέλεσμα ο κρατικός προϋπολογισμός να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τομέα της ενέργειας. Το 37% των εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού προέρχονται από φόρους στο πετρέλαιο και το φυσικό αέριο. Μια πρόσφατη έρευνα της Παγκόσμιας Τράπεζας και του ΔΝΤ έδειξε ότι κάθε αύξηση στη τιμή του πετρελαίου κατά ένα δολάριο ανά βαρέλι αυξάνει τα έσοδα του ρωσικού ομοσπονδιακού προϋπολογισμού κατά 0,35% του ΑΕΠ.

Διαπιστώνουμε επομένως ότι το απότομο άλμα της τιμής του πετρελαίου και η αναγέννηση της βιομηχανίας της ρωσικής ενέργειας βελτίωσε σε μεγάλο βαθμό την οικονομική κατάσταση στη χώρα. Εξαιτίας λοιπόν της ανάπτυξής της, η Ρωσία έγινε σιγά σιγά πιο ελκυστικός εμπορικός εταίρος για τους γειτονικούς και όχι μόνο λαούς.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 Η διακύμανση του ΑΕΠ της Ρωσίας σε σύγκριση με τις τιμές του φυσικού αερίου(IMF)

2.3 Η ενεργειακή πολιτική στις σχέσεις Ρωσίας – Ε.Ε

Η Ρωσία είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός φυσικού αερίου παγκόσμια. Το 40% των εισαγωγών φυσικού αερίου στην Ε.Ε είναι από τη Ρωσία και τα 2/3 των εξαγωγών της Ρωσίας πάνε σε χώρες της Ε.Ε. Η Ρωσία είναι επίσης η πηγή σχεδόν του 1/3του πετρελαίου της ΕΕ και του 1/4 των εισαγωγών άνθρακα. Οι Ευρωπαίοι όμως βλέπουν σαν απειλή την ενεργειακή τους εξάρτηση από τη Ρωσία και γι' αυτό ψάχνουν εναλλακτικές πηγές(βόρεια Αφρική, περιοχή της Κασπίας).

Η Ρωσία είναι ο μεγαλύτερος εξαγωγέας φυσικού αερίου, εξασφαλίζοντας το 30% των αναγκών της ηπείρου. Τα κέρδη για τη Ρωσία ανέρχονται στα 59 δισ. δολ. Η Gazprom χρεώνει 380 δολ. ανά 1.000 κυβικά μέτρα αερίου, σε αγοραστές από την Ε.Ε. (2013).

Από πού προέρχεται το φυσικό αέριο της Ευρώπης

ΠΗΓΕΣ: Eurogas, Eurostat, Gazprom, Graphic News

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΓΡΑΦΗΜΑ 3 Χώρες που προμηθεύουν με φυσικό αέριο την Ευρώπη(Η Καθημερινή)

Το μεγαλύτερο μέρος της ενεργειακής της υποδομής ελέγχεται από το κράτος και στηρίζεται σε τρεις εταιρίες: **Gazprom, Transneft και Unified Energy Systems της Ρωσίας(UES)** - δεν υφίσταται πια. Η Gazprom ιδρύθηκε το 1989 και είναι μια ανώνυμη εταιρία με ξένη συμμετοχή, αλλά υπό κρατικό έλεγχο, η οποία έχει σχεδόν το συνολικό έλεγχο της μεταφοράς του φυσικού αερίου εντός και εκτός της Ρωσίας και επιπλέον ελέγχει το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής του φυσικού αερίου. Από το 2000 και μετά η κατάσταση στη Gazprom άλλαξε ύστερα από τις μεταρρυθμίσεις του Πούτιν για την ενίσχυση του ελέγχου του κράτους σε επιχειρήσεις στρατηγικής σημασίας. Η Transneft(ιδρύθηκε το 1993), στην οποία το κράτος κατέχει την πλειοψηφία των μετοχών, μεταφέρει περίπου το 90% του πετρελαίου και το 30% των προϊόντων πετρελαίου που παράγεται στη Ρωσία. Πρόκειται βεβαίως για τη μεγαλύτερη εταιρία αγωγών πετρελαίου στον κόσμο με κορμό πάνω από 70.000 χλμ. Το 1992 ιδρύθηκε η RAO UES ως μια ηλεκτρική εταιρία στην οποία μεταφέρθηκαν τα περισσότερα περιουσιακά στοιχεία ηλεκτρικής ενέργειας με εξαίρεση όσα σχετιζόνταν με την πυρηνική ενέργεια. Ήλεγχε το 70% της εγκατεστημένης παραγωγικής ικανότητας ηλεκτρικού της Ρωσίας και πάνω από το 70% των γραμμών μεταφοράς.

Το 2005 η σύγκρουση των τιμών μεταξύ Gazprom και Κιέβου οδήγησε σε τετραήμερη διακοπή των προμηθειών στην Ουκρανία. Η Ρωσία κατηγορήθηκε ότι χρησιμοποιεί την ενέργεια ως μέσο άσκησης πολιτικής. Έκτοτε η ενεργειακή ασφάλεια έγινε συνώνυμο με την ασφάλεια κατά της Ρωσίας. Βέβαια όσο υψηλότερος είναι ο βαθμός της αμοιβαίας εξάρτησης, τόσο λιγότερο πιθανό είναι ότι θα οδηγήσει σε πολιτική απειλή και αυτό γιατί η Ρωσία βασίζεται στη ζήτηση της Ε.Ε και αυτή με τη σειρά της στην προσφορά από τη Ρωσία.

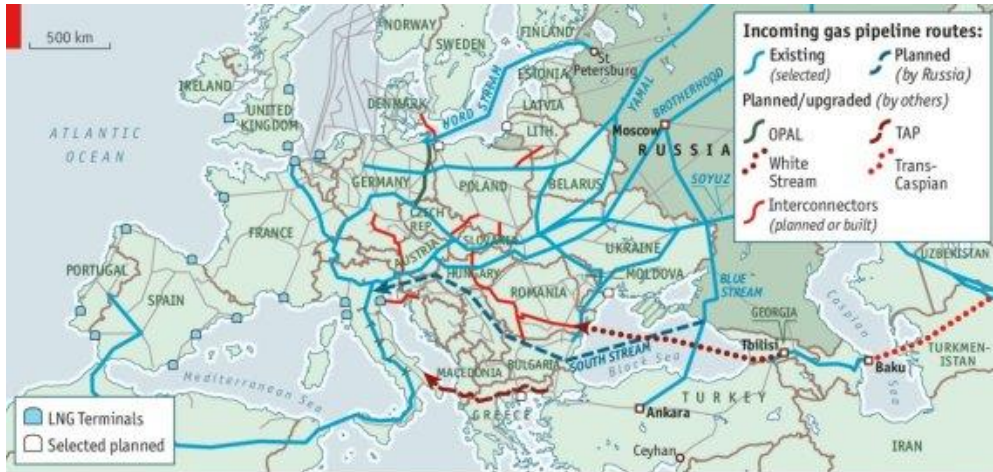
Βέβαια το 2005 δεν ήταν η πρώτη φορά που το Κρεμλίνο χρησιμοποίησε την ενεργειακή διπλωματία ως μέσο για να ασκήσει οικονομική πίεση στις ξένες χώρες. Η τακτική αυτή χρονολογείται από τα θυελλώδη χρόνια του Γιέλτσιν αμέσως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Το 1991 αμέσως μετά την κήρυξη της Λιθουανίας ως ανεξάρτητο κράτος η Ρωσία διέκοψε κάθε παράδοση ενέργειας προς αυτή. Το 1993 περιέκοψε το 25% του εφοδιασμού της Ουκρανίας με φυσικό αέριο λόγω της μη πληρωμής της. Το 1995 το Κρεμλίνο έκανε άλλη μια προσπάθεια να χρησιμοποιήσει την ενεργειακή διπλωματία ούτως ώστε να πείσει την Ουκρανία να ενταχθεί στην Τελωνειακή Ένωση, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Ακόμη το 1998 η Gazprom απείλησε να διακόψει τις παραδόσεις φυσικού αερίου προς τη Μολδαβία,

λίγο πριν από την προγραμματισμένη διαπραγμάτευση με τη Ρωσία για την ανάπτυξη των ρωσικών στρατευμάτων στην αποσχιστικών τάσεων περιοχής της Υπερδνειστερίας.

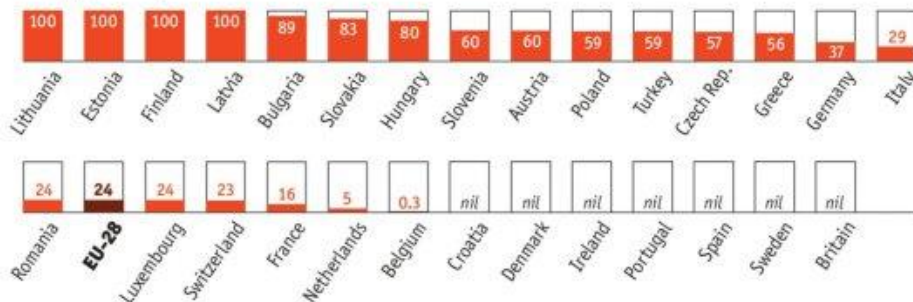
Το Σεπτέμβριο του 2007 η Κομισιόν παρουσιάζεται καχύποπτη απέναντι στη Ρωσία. Πρότεινε να επενδύουν στις υποδομές των μεταφορών στην Ε.Ε μόνο εταιρίες που τηρούν το διαχωρισμό εξόρυξη-μεταφορά-διάθεση. Αυτό μοιάζει σαν η Κομισιόν να προσπαθεί να υπαγορεύσει στη Ρωσία τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να ρυθμίζει τη λειτουργία των ενεργειακών εταιρειών στην εγχώρια αγορά της. Έτσι όμως θα αυξηθεί το κόστος του αερίου μιας και θα υπάρχουν δύο ή και τρεις εταιρίες εκεί που θα υπήρχε μία και για να βγάλουν κέρδος όλες θα ανεβάσουν την τιμή.

Αντί ο τομέας της ενέργειας να ενώνει την ήπειρο(Ρωσία με υπόλοιπη Ευρώπη) λόγω κουλτούρας και ιστορίας τη διχάζει. Είναι παράξενο γιατί έχουμε από τη μία πλευρά αυτόν που προσφέρει και από την άλλη αυτόν που ζητάει(σχέση αλληλεξάρτησης). Οι στόχοι του διαλόγου θα πρέπει να είναι: είναι η βελτίωση των επενδυτικών ευκαιριών στον Ενεργειακό τομέα της Ρωσίας, η αναβάθμιση και η επέκταση της παραγωγής ενέργειας και υποδομής των μεταφορών, η ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η ενθάρρυνση του ανοίγματος των αγορών της ενέργειας και η προώθηση της ενεργειακής απόδοσης και εξοικονόμησης ενέργειας.

Το 2007 η Ρωσία μειώνει την παραγωγή του αργού πετρελαίου. Οι κύριες εξηγήσεις που δόθηκαν ήταν ότι 1) η Ρωσία ξεμένει από πετρέλαιο, 2) αυξάνεται ο έλεγχος από το κράτος στον τομέα του πετρελαίου και 3) ύπαρξη δημοτικού φορολογικού καθεστώτος στη Ρωσία. Η Ρωσία όμως δεν ξεμένει από πετρέλαιο, αλλά από το “εύκολο” πετρέλαιο και το κόστος για νέες επενδύσεις είναι υψηλό. Εξαιτίας των ασταθών τιμών του πετρελαίου η Ρωσία γίνεται διστακτική καθώς αν οι τιμές είναι υψηλές σήμερα, το λογικό είναι να πουλήσει περισσότερο σήμερα, ενώ αν αναμένει ότι στο κοντινό μέλλον οι τιμές θα είναι υψηλότερες, τότε το λογικό είναι να μη διαθέσει μεγάλες ποσότητες σήμερα, αποσκοπώντας σε μεγαλύτερο κέρδος. Επειδή όμως στο μέλλον, εξαιτίας των νέων τεχνολογιών ή των νέων κοιτασμάτων, το πετρέλαιο μπορεί να γίνει πιο φθηνό, πολλοί θα σπεύσουν να πουλήσουν μεγαλύτερες ποσότητες σήμερα, προκαλώντας έτσι κατακύλιση των τιμών. Μια υψηλή φορολόγηση στο πετρέλαιο θα ήταν ικανή να μειώσει την έκθεση της Ρωσίας στον κίνδυνο μιας πτώσης των διεθνών τιμών του πετρελαίου, να ελέγξει αυτό που ονομάζουμε ως η εθιστική φύση της ρωσικής οικονομίας.

Gas supplied by Russia, % of total, 2012

Source: Eurogas

Economist.com/graphicdetail

Eurogas/ Economist

ΕΙΚΟΝΑ 1 Παροχή φυσικού αερίου από τη Ρωσία σε χώρες της Ευρώπης σε ποσοστιαία βάση επί των συνολικών τους αναγκών (Eurogas)

2.4 Ο ρόλος του Πούτιν

Ο Ρώσος πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν ανέλαβε την τύχη της χώρα του ουσιαστικά από το 2000 και έκρινε ότι η Ρωσία έπρεπε να αλλάξει εξωτερική πολιτική. Τόσο η στρατηγική του Γιέλτσιν όσο και του Πριμακόφ είχαν αποτύχει. Ο πρώτος προσπάθησε με στρατηγική συμμαχία με τις ΗΠΑ να κρατήσει τη Ρωσία στο προσκήνιο εκμεταλλευόμενη το πυρηνικό της οπλοστάσιο, ο δεύτερος σύναψε συμμαχίες με όσες χώρες είχαν κοινά συμφέροντα με τη Ρωσία σε βάρος της Αμερικής.

Κεντρικός άξονας της στρατηγικής αντίληψης του Πούτιν ήταν να αποκατασταθεί το κύρος της Ρωσίας και να τονώσει το χαμηλό ηθικό των Ρώσων συμπατριωτών του, μιας και η Ρωσία μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης δοκιμάστηκε αρκετά. Αυτό το πέτυχε εκμεταλλυόμενος τα ενεργειακά αποθέματα

της Ρωσίας, δημιουργώντας νέες αγορές για την πώληση όπλων που παράγουν τα εργοστάσια αμυντικής βιομηχανίας της Ρωσίας, αυξάνοντας έτσι την παραγωγή και ενισχύοντας την εθνική οικονομία. Ακόμα άλλαξε τη στάση που είχε η Ρωσία απέναντι στα συμμαχικά Σοβιετικά κράτη, δείχνοντας τους ότι θα αντιμετωπίζονται ως ισότιμοι εταίροι.

Μείζονος οικονομικής και στρατιωτικής σημασίας για την ανάπτυξη της Ρωσίας ήταν η συνεργασία με την Κίνα με στόχο να αποτελέσουν έναν αξιόμαχο άξονα από πολιτικής, στρατιωτικής και ενεργειακής πλευράς ικανό να αποτελέσει το “αντίπαλο δέος” στις ΗΠΑ στον παγκόσμιο χάρτη των συμφερόντων. Οι Κινέζοι εμπνεύστηκαν τον “Οργανισμό Συνεργασίας της Σαγκάης”(SCO) στον οποίο συμμετέχουν Κίνα, Ρωσία, Ουζμπεκιστάν, Καζακιστάν, Κιργισία και Τατζικιστάν. Ιδρύθηκε το 2001 στη Σαγκάη με σκοπό να καταστείλει τη διείσδυση των ΗΠΑ στην Ασία.

Η Ρωσία όμως δεν έμεινε μόνο στη συνεργασία της με την Ανατολή, αλλά στράφηκε και στην Ευρώπη με την οποία σύναψε ενεργειακή συνθήκη, καθιστώντας τη Ρωσία στρατηγικό ενεργειακό της εταίρο στον τομέα του φυσικού αερίου και όχι μόνο. Το 2003 στο Παρίσι τέθηκε για πρώτη φορά η ιδέα για μια αληθινή συνεργασία στον ενεργειακό τομέα μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ρωσίας. Η συμφωνία αυτή αποσκοπεί στη βελτίωση των προοπτικών των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων στη Ρωσία και στην δυνατότητα συμμετοχής ρωσικών εταιρειών σε ευρωπαϊκές εταιρείες, με την εξαγορά πακέτων μετοχών

"Η Ρωσία σήμερα είναι ο μεγαλύτερος εξαγωγέας πολεμικού εξοπλισμού στον κόσμο κατέχοντας το 31% της παγκόσμιας αγοράς έναντι του 30% που κατέχουν οι ΗΠΑ σύμφωνα με τον αντιστράτηγο ε.α κύριο Χρήστο Μουστάκη(επίτιμος διοικητής 1^{ης} στρατιάς). Είναι τέτοια η διείσδυσή της στο συγκεκριμένο χώρο που χώρες όπως η Κίνα, η Ινδία και το Ιράν την έχουν ως κύριο προμηθευτή."⁶

Με την οικονομική και όχι μόνο πολιτική του Ρώσου προέδρου η Ρωσία πέτυχε να μετέχει ενεργά ως μέλος των G8, να εισχωρεί σε ευρωπαϊκούς κολοσσούς πολεμικών βιομηχανιών όπως η EADS, καθώς επίσης να αναπληρώνει με μιας το

---

⁶ Μουστάκης Χρήστος, «Η εντυπωσιακή επαναφορά της Ρωσίας στο διεθνές προσκήνιο και οι αντιδράσεις των Η.Π.Α- επιπτώσεις στην Ελλάδα», Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών, Περιοδικό "ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ" τ.36, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2006

χρέος των 23 δισεκατομμυρίων ευρώ της Ε.Σ.Σ.Δ προς τη λεγόμενη Λέσχη των Παρισίων.

Παρατηρούμε επίσης ότι ο κρατικός προϋπολογισμός από το 2001 και έπειτα καταγράφει διαρκώς πλεονάσματα. Γεγονός πολύ θετικό για την οικονομική ανάκαμψη της χώρας. "Τα αυξημένα έσοδα από τις εξαγωγές πετρελαίου έχουν επιτρέψει στην Ρωσία να αυξήσει τα συναλλαγματικά της αποθέματα από τα 12 δις ευρώ το 1999 σε περίπου 470 δις ευρώ το 2007. Δηλαδή μέσα σε οκτώ χρόνια τα συναλλαγματικά αποθέματα αυξήθηκαν 39 φορές!!! Στο ίδιο χρονικό διάστημα, οι επενδύσεις του παγίου κεφαλαίου κατέγραψαν μέση ετήσια αύξηση μεγαλύτερη του 10% και τα εισοδήματα των πολιτών αυξήθηκαν κατά 12% ετησίως."⁷

Το κλίμα σταθερότητας στην περιοχή - με εξαίρεση τις συγκρούσεις με την Τσετσενία το 2002 - σε συνάρτηση με την εκτίναξη των τιμών του πετρελαίου συνέβαλαν στην ανάκαμψη της ρωσικής οικονομίας. Υπήρχαν βέβαια και κάποιες διπλωματικές εντάσεις με την Ουκρανία αλλά δεν ήταν απειλητικές για τη σταθερότητα στην περιοχή. Άρα η Ρωσία μην έχοντας εξωτερικούς κινδύνους ασχολήθηκε περισσότερο με τα εξωτερικά της θέματα. Σαν αποτέλεσμα της ηρεμίας στην ευρύτερη περιοχή αυξήθηκαν οι άμεσες ξένες επενδύσεις στη χώρα. Το 2007 οι εισροές κεφαλαίων για άμεσες ξένες επενδύσεις στην Ρωσία ανήλθαν σε 52 δις δολάρια.

Βασικοί άξονες του νέου οικονομικού προγράμματος της ρωσικής κυβέρνησης από το 2000 και έπειτα είναι:

"1. Δημοσιονομική σταθερότητα: Μετά την οικονομική κρίση του 1998, η Ρωσία σημειώνει συνεχή βελτίωση των δημοσιονομικών της δεδομένων. Ιδιαίτερα μετά το 2002, το πλεόνασμα του προϋπολογισμού ανήλθε σε υψηλά επίπεδα. Έτσι, τα έσοδα του προϋπολογισμού ξεπέρασαν τις αρχικές προβλέψεις, ένεκα κυρίως των εσόδων από τις εξαγωγές πετρελαίου

2. Περιορισμός του εξωτερικού χρέους: Θετικές εξελίξεις σημειώθηκαν και στον περιορισμό του εξωτερικού χρέους, αφού το ποσοστό του σε σχέση με το ΑΕΠ μειώθηκε από 61,6%, το 2000, σε 27,5%, το 2006. Το δημόσιο εξωτερικό χρέος συνεχίζει να μειώνεται και έφθασε το 7,1% του ΑΕΠ το 2006. Αντίθετα, το ιδιωτικό εξωτερικό χρέος συνεχίζει να αυξάνεται μετά το 2003. Πιο συγκεκριμένα, το 2005, το ιδιωτικό εξωτερικό χρέος αυξήθηκε κατά \$50 δις και έφθασε τα \$150 δις (15% ΑΕΠ).

---

⁷ Κουκάκης Θανάσης, "Η Εντυπωσιακή Ανάκαμψη της Ρωσίας", εφημερίδα "ΕΣΤΙΑ", 22/08/2008

3. Νομισματική Σταθερότητα: Μετά τα πρώτα σταθεροποιητικά μέτρα της κυβέρνησης, το 2000, και την υποτίμηση του ρουβλίου, άρχισαν να λαμβάνονται μέτρα νομισματικής σταθερότητας. Παράλληλα, στη νομισματική αυτή σταθεροποίηση συνέβαλαν και τα μεγάλα έσοδα της χώρας από τις εξαγωγές πετρελαιοειδών. Σημειώνουμε επίσης την σωστή πολιτική επιτοκίων της Κεντρικής Τράπεζας της χώρας.

4. Βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος: Ένα από τα πρώτα μέτρα μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Πούτιν ήταν η βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος και η προσέλκυση επενδύσεων.

5. Προσέλκυση ξένων επενδύσεων: Βασίζεται στη βελτίωση των όρων λειτουργίας των επιχειρήσεων και των δημοσίων υπηρεσιών (καταπολέμηση γραφειοκρατίας, πρόοδος της διαδικασίας διοικητικής αποκέντρωσης, επίσπευση ιδιωτικοποιήσεων, μεταρρυθμίσεις του χρηματοπιστωτικού συστήματος, φορολογικές διευκολύνσεις).

6. Μέτρα κοινωνικής πολιτικής: Η ρωσική Κυβέρνηση, υποκινούμενη κυρίως από την αύξηση των εσόδων από τις εξαγωγές πετρελαιοειδών, προώθησε τέσσερα προγράμματα ύψιστης εθνικής προτεραιότητας: α) βελτίωση της δημόσιας υγείας, β) βελτίωση του εκπαιδευτικού τομέα (ελεύθερη πρόσβαση στο Διαδίκτυο για 38.000 σχολεία), γ) ενίσχυση των κοινωνικών κατοικιών και δ) ενίσχυση της γεωργίας.

7. Περιορισμός της ανεργίας: Οφείλεται κατά μεγάλο ποσοστό στην οικονομική ανάπτυξη της Ρωσίας. Το 2000, η κυβέρνηση ανακοίνωσε την ενίσχυση της απασχόλησης και έθεσε ως στόχο της τον περιορισμό της ανεργίας."⁸

Η ανάδειξη του Βλαντιμίρ Πούτιν στη ρωσική προεδρία άλλαξε άρδην την κατάσταση προς το καλύτερο. Κατά τη διάρκεια της οκταετίας 2000-2008 η οικονομία εξυγιάνθηκε, αποκαταστάθηκε η κοινωνική συνοχή, οι εθνικοί πόροι αξιοποιήθηκαν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, ανασυγκροτήθηκαν οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας και πάνω από όλα αναστηλώθηκε το ηθικό του ρωσικού λαού. Σε οικονομικό επίπεδο οι σχέσεις με την Δύση και την Ευρωπαϊκή Ένωση βελτιώθηκαν αισθητά, ενώ σημαντική πρόοδος σημειώθηκε και σε πολιτικό επίπεδο. Η Ρωσία πλέον είχε ανακτήσει το διεθνή σεβασμό!

---

⁸ Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα/Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, "Η οικονομία της Ρωσίας", www.agora.mfa.gr, Ιούνιος 2010

3. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008

3.1 Το ξέσπασμα της κρίσης στη Ρωσία

Η κρίση του 2008 από την οποία διέρχεται το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι η μεγαλύτερη μετά το μεγάλο κραχ του 1929. Έως τις αρχές του 2007 το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα διακατεχόταν από ένα πνεύμα μεγάλης αισιοδοξίας. Αυτή η εποχή μπορεί να χαρακτηριστεί ως η εποχή της «υπέρτατης ευδαιμονίας».

Όπως συνέβη με τις περισσότερες χώρες του κόσμου, που επλήγησαν από την οικονομική κρίση του 2008, έτσι συνέβη και με τη Ρωσία. Οι τιμές προσγειώθηκαν απότομα μετά την κρίση, καθώς η κατάρρευση της Lehman Brothers και η συνακόλουθη χρηματοπιστωτική κρίση, προκάλεσαν παγκόσμια οικονομική ύφεση και ραγδαία μείωση της ζήτησης για ενέργεια. Η κρίση άρχισε να γίνεται εμφανής στη Ρωσία προς το τέλος του 2008 και συγκεκριμένα το Σεπτέμβριο καθώς ο πόλεμος στη Γεωργία επέφερε πλήγμα στο τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα της, με αποτέλεσμα η κατάσταση να γίνει πιο εμφανής το 2009. Η Ρωσία επηρεάστηκε από το πρόβλημα της ρευστότητας στο διεθνές επίπεδο και αντιμετώπισε και προβλήματα στη διατήρηση και συγκράτηση του ρουβλίου σε σχέση με το δυαδικό καλάθι νομισμάτων(ευρώ-δολάριο) αφού σημειώθηκε σημαντική διολίσθηση. Αυτό είχε ως άμεση συνέπεια την εκροή σημαντικών κεφαλαίων από τη χώρα και ταυτόχρονα μείωση του ενδιαφέροντος από ξένους επενδυτές.

3.2 Οι συνέπειες της κρίσης

Συγκρίνοντας τα έτη 2009 και 2008 μπορούμε να πούμε ότι οι εξαγωγές μειώθηκαν κατά 44,26% ανερχόμενες σε 304,652 δις \$, έναντι 467,9 δις \$ το 2008 και οι εισαγωγές παρουσίασαν επίσης πτώση κατά 43,44% και περιορίστηκαν σε 191,9 δις \$, έναντι 267 δις \$ το 2008. Το πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών περιορίστηκε στα 47,5 δις \$, έναντι 102,3δις \$ το 2008, και 105,3 δις \$ το 2007. Επίσης αύξηση παρατηρήθηκε στα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας φτάνοντας

Η Οικονομία της Ρωσίας: Προβλήματα και προοπτικές

τα 435,829 δις \$ το 2009 έναντι 427 δις \$ το 2008. Παρόλα αυτά το εμπορικό ισοζύγιο παρέμεινε θετικό κατά 43,63%. Αν και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών κατάφερε να παραμείνει θετικό, σημαντικές απώλειες παρατηρήθηκαν στο ισοζύγιο κεφαλαίου, λόγω της μαζικής εκροής κεφαλαίων από τη χώρα σύμφωνα με το γραφείο οικονομικών και εμπορικών υποθέσεων της πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα.

ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ(εκφρασμένα σε δις. \$)		
Έτη	2008	2009
Μεταβολή Α.Ε.Π	5,6%	-8,5%
Πληθωρισμός	13,3%	11,9%
Ανεργία	7,7%	8,9%
Εξωτερικό Χρέος	484,7 δις. \$	479,9 δις.\$
Έλλειμμα - Πλεόνασμα Προϋπολογισμού	8,2% του ΑΕΠ(64,9 δις. \$)	-7,5% του ΑΕΠ(-135 δις. \$)
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	102,3 δις. \$	47,5 δις. \$
Συναλλαγματικά Αποθέματα Κεντρικής Τράπεζας	479,9 δις. \$	435,8 δις. \$
Εξαγωγές	467,9 δις. \$	304 δις.\$
Εισαγωγές	267 δις. \$	191,9 δις. \$
Εμπορικό Ισοζύγιο	200,9 δις. \$	112,1 δις. \$

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Σύγκριση μακροοικονομικών μεγεθών 2008-2009 της Ρωσίας(Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα)

Σύμφωνα πάντα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο το 2009, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στη Ρωσία ήταν 15.039 δολάρια ενώ το 2008, σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, ήταν 16.139 δολάρια. Την ίδια στιγμή, το ΑΕΠ της Ρωσίας

βρίσκεται πάνω από τα 1,25 τρις δολάρια το 2009, ενώ σε τιμές αγοραστικές δύναμης το ΑΕΠ της Ρωσίας αγγίζει τα 2,1 τρις. δολάρια το 2009 με στοιχεία του Central Intelligence Agency - The world factbook. Όπως αναφέρει ο Αριστείδης Μπιτζένης⁹ (επίκουρος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας στο Τμήμα Διεθνών Ευρωπαϊκών Σπουδών) οι εξαγωγές της Ρωσίας το 2009 φτάνουν περίπου τα 300 δισ. δολάρια, αγγίζοντας το 1/4 της αξίας του ρωσικού ΑΕΠ, ενώ ήταν κοντά στα 470 δισ. δολάρια το 2008, δείχνοντας πόσο επηρεάστηκε η ρωσική οικονομία από την πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση. Το δημόσιο χρέος της Ρωσίας, ως ποσοστό του ΑΕΠ, είναι 6,9% το 2009, ενώ για την Ελλάδα ήταν 108%, για την Ιαπωνία 192% και για την Ιταλία 115%! Η Ρωσία ήταν και παραμένει μία δυναμική βιομηχανικά χώρα, με το 37% του ΑΕΠ της να στηρίζεται στη βιομηχανία, το 58% στις υπηρεσίες και μόλις το 5% στον αγροτικό τομέα. Ο καθηγητής συνεχίζει αναφέροντας πως η ανάπτυξη της οικονομίας είναι σημαντική, αφού η ανάπτυξη ήταν περίπου στο 7% ετησίως κατά μέσο όρο καθ' όλη τη δεκαετία μετά την κρίση του 1998. Η ανεργία είναι στο 9% το 2009 και υπάρχουν 75 εκατ. άνθρωποι ως εργατικό δυναμικό. Οι ξένες άμεσες επενδύσεις είναι πολύ χαμηλές ως ποσοστό επί του ΑΕΠ, γεγονός που αποδεικνύει από τη μία την απροθυμία των ξένων να επενδύσουν προς το παρόν στη Ρωσία αλλά από την άλλη τα τεράστια περιθώρια και τις επενδυτικές ευκαιρίες που έχουν ακόμη οι ξένοι ώστε να επενδύσουν σε μία χώρα που συνεχώς αναπτύσσεται. Διαθέτει φθινό και εξειδικευμένο προσωπικό και αξιόλογες υποδομές και αποτελεί για όλους μία τεράστια αγορά που καλούνται να εκμεταλλευτούν.

3.3 Η αντιμετώπιση της κρίσης

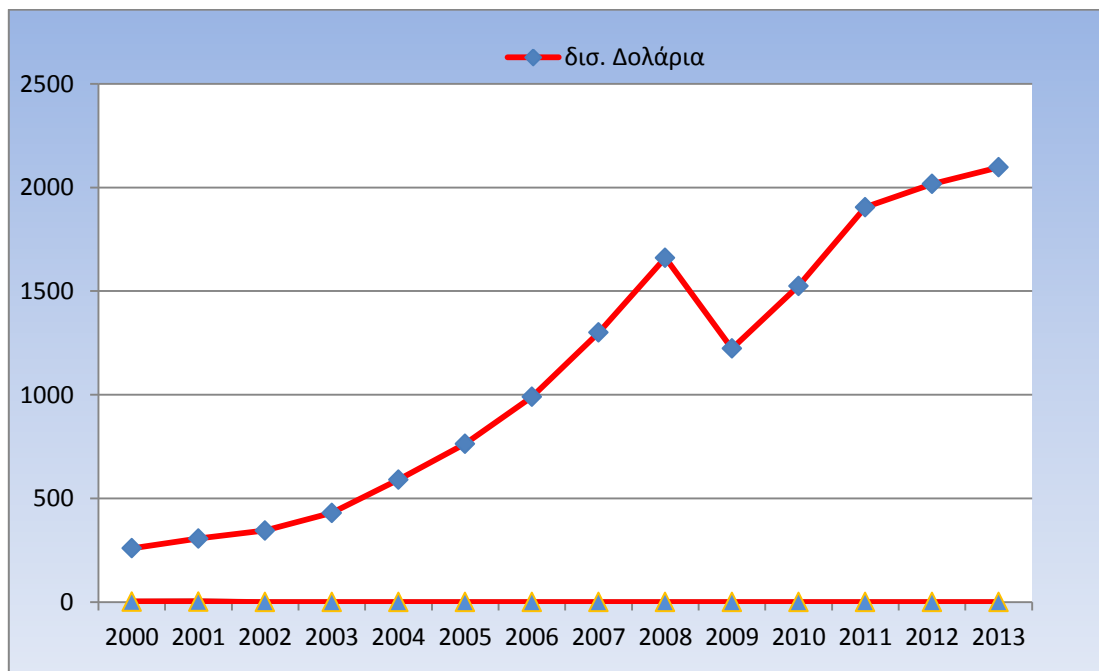
Η κρίση μπορεί να ξέσπασε το 2008, αλλά οι επιπτώσεις τις έγιναν εμφανείς από το 2009, έτος κατά το οποίο σημειώθηκε αρνητικός ρυθμός ανάπτυξης 8,5%, γεγονός που αποτέλεσε τη μεγαλύτερη αρνητική μεταβολή από το 1998. Για τη Ρωσία όμως τα πρώτα θετικά σημεία της ανάκαμψης φάνηκαν το 2010 έτος στο οποίο η κατανάλωση και οι εισαγωγές επηρεάστηκαν θετικά. Οι δείκτες όπως η βιομηχανική παραγωγή, οι επενδύσεις κεφαλαίου, η ανεργία, το εξωτερικό εμπόριο παρουσίασαν σημαντική βελτίωση το πρώτο τρίμηνο του 2010 σε σχέση με το

---

⁹ Μπιτζένης Αριστείδης, «Το οικονομικό άλμα της Μόσχας», ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, 27/2/2010

αντίστοιχο διάστημα του 2009. Για να ξεπεράσει όμως η ρωσική οικονομία την κρίση, χρειάστηκε να υιοθετήσει ορισμένα μέτρα. Ήδη από τον Οκτώβριο του 2008 και συνολικά για το διάστημα μέχρι την ανάκαμψη, έθεσε σε εφαρμογή σχέδιο ύψους άνω των 200 δισ. δολαρίων προκειμένου να ενισχυθεί η ρευστότητα.

Εφαρμόστηκε η πολιτική των τελωνειακών δασμών σε μεγάλη γκάμα προϊόντων ούτως ώστε να αποτραπούν εν μέρει οι εισαγωγές, τονώνοντας παράλληλα και την εσωτερική κατανάλωση. Βέβαια εδώ ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος να δοκιμάσουν και άλλες χώρες το ίδιο σε ρωσικά προϊόντα. Αυτό σε γενικές γραμμές δεν ήταν και ο «πονοκέφαλος» της Ρωσίας, καθώς την απασχολούσαν οι χαμηλές τιμές του πετρελαίου, που είναι και η «αιχμή του δόρατος» των εξαγωγών της μαζί με το φυσικό αέριο. Το 2009 ο μέσος όρος της διεθνούς τιμής του πετρελαίου ανήλθε στα 45\$ το βαρέλι, ενώ μάλιστα τον Ιανουάριο του ίδιου έτους έπεσε μέχρι και το 30\$ ανά βαρέλι. Για να καταλάβουμε το πρόβλημα για το ρωσικό προϋπολογισμό, αρκεί να σημειωθεί ότι τον Ιούνιο του 2008 η τιμή του πετρελαίου άγγιξε τα 147\$ δολάρια το βαρέλι. Επίσης όταν στο πρώτο τρίμηνο του 2010 η τιμή ανέβηκε στα 80\$ το βαρέλι καταλαβαίνει εύκολα κανείς γιατί ανέκαμψε γρήγορα η Ρωσία.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 Η εξέλιξη του ΑΕΠ της Ρωσίας (World Bank)

Η ρωσική κυβέρνηση υιοθέτησε επίσης και την πολιτική των κρατικών προμηθειών, σύμφωνα με την οποία δόθηκαν κίνητρα σε παραγωγούς ούτως ώστε να

προτιμήσουν εγχώρια προϊόντα έναντι των ξένων προμηθευτών με τη μόνη δυνατότητα προτίμησης ξένων προϊόντων σε περίπτωση που ήταν φθηνότερα συγκριτικά με τα ρωσικά κατά 25%. Υιοθετήθηκαν επίσης μέτρα για να στηριχθούν και διάφοροι άλλοι τομείς όπως η εγχώρια αυτοκινητοβιομηχανία, ο αγροτοβιομηχανικός τομέας, οι κατασκευές κ.α.¹⁰

4. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

4.1 Το πλούσιο ενεργειακά κομμάτι της Ανατολικής Μεσογείου

Η κυριαρχία επί της Μεσογείου υπήρξε ανέκαθεν ο στόχος όχι μόνο των κρατών που βρίσκονται στη μεσογειακή λεκάνη αλλά και των μεγάλων ναυτικών δυνάμεων, καθώς και πεδίο σύγκρουσης μεγάλων συμφερόντων. "Στην περιοχή του Εύξεινου Πόντου και του Καυκάσου – και κατ' επέκταση στη μεσογειακή περιοχή – προβάλλει ο γεωπολιτικός όγκος της Ρωσίας. Πέραν της στρατιωτικής, η Ρωσία προβάλλει και με την ενεργειακή παρουσία της, η οποία εκτείνεται μέσω των Βαλκανίων προς την Κεντρική και τη Δυτική Ευρώπη και μέσω της Τουρκίας στις ακτές της Ανατολικής Μεσογείου."¹¹

Στη μεταψυχροπολεμική εποχή, υπάρχει έντονο ενδιαφέρον για τα πιθανά σημεία ανάφλεξης, κυρίως της Ανατολικής Μεσογείου, ενώ η παραγωγή και η μεταφορά των ενεργειακών πόρων (το 65% των εισαγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου της Ευρώπης διέρχεται από τη Μεσόγειο) αποτελεί έναν ακόμη σημαντικό παράγοντα, ο οποίος επηρεάζει καταλυτικά το μεσογειακό περιβάλλον.

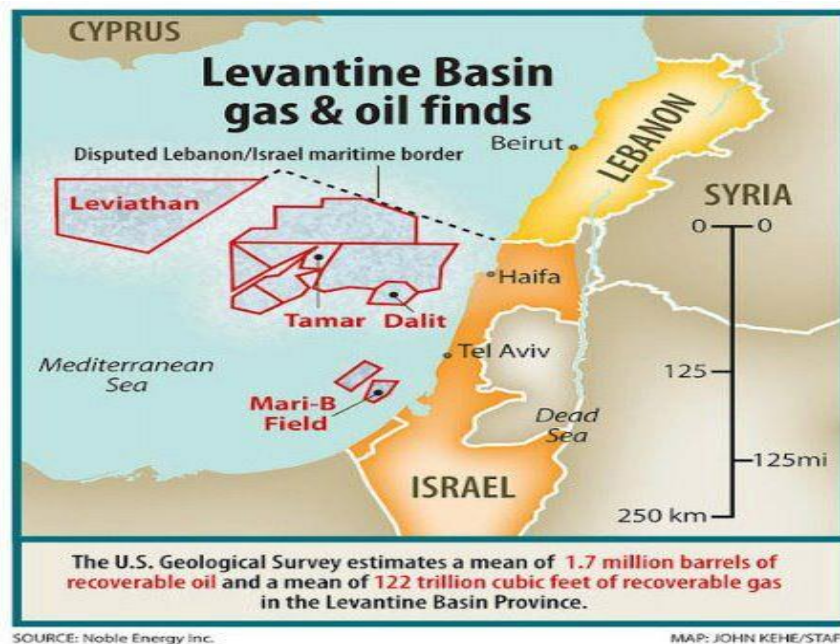
---

¹⁰ Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα/Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, "Η οικονομία της Ρωσίας", www.agora.mfa.gr, Ιούνιος 2010

¹¹ Δρ. Ιωάννης Παρίσης, "ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ", περιοδικό "ΑΜΥΝΑ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ", τ. Φεβρουαρίου 2014

4.1.1 Το πεδίο Levantine

Η ύπαρξη κοιτασμάτων φυσικού αερίου και πετρελαίου στην περιοχή της Μεσογείου σύμφωνα με πρόσφατες ανακαλύψεις και συγκεκριμένα στην Ανατολική Μεσόγειο αυξάνουν το ενδιαφέρον των Ρώσων για τις εξελίξεις στην περιοχή. Το Ισραήλ, ο Λίβανος, η Κύπρος και τώρα η Συρία έχει πλέον αποδειχθεί ότι διαθέτουν τεράστια ενεργειακά κοιτάσματα. "Το Αμερικανικό Ινστιτούτο Γεωλογίας είχε υπολογίσει το 2010 ότι τα κοιτάσματα φυσικού αερίου ανέρχονται σε 120 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια, ενώ τα κοιτάσματα πετρελαίου σε 1,6 δισεκατομμύρια βαρέλια."¹² Η πλούσια αυτή περιοχή ξεκινά από το λιμάνι της Ταρσούς(η Ρωσία έχει εκεί τη ναυτική της βάση), εκτείνεται κατά μήκος της ακτής του Λιβάνου, του Ισραήλ και της Λωρίδας της Γάζας και από εκεί προς την Κύπρο. Το κομμάτι αυτό ονομάζεται πεδίο Levantine.

ΕΙΚΟΝΑ 2 Το πεδίο Levantine(Noble Energy Inc)

«Με τα τρέχοντα γεγονότα στην Ευρώπη και με την προσδοκία αρκετών χωρών να διαφοροποιήσουν τους προμηθευτές ενέργειες, τίθεται ένα ακόμη σημείο ενδιαφέροντος για τα πολύ μεγάλα αποθέματα μας και μετατρέπει την ιστορία μας σε

¹² "Ο νέος στόχος της ρωσικής πολιτικής", www.ellada-russia.gr, 18/02/2014

παγκόσμια ιστορία» είπε χαρακτηριστικά ο CEO(Chief Executive Officer) της ANVER Oil Γιδεών Ταντμόρ σε μεγάλο ενεργειακό συνέδριο στο Ισραήλ.

Όμως η εξερεύνηση του πεδίου Levantine παραμένει περιορισμένη εξαιτίας της πολιτικής γεωγραφίας της περιοχής. Ο Λίβανος αμφισβητεί τα όρια του ισραηλινού κοιτάσματος, οι Τούρκοι απειλούν ότι δε θα ανεχτούν οποιαδήποτε δραστηριότητα για εξόρυξη κοιτασμάτων από την Κύπρο υποδηλώνοντας ότι η Κύπρος δεν είναι ανεξάρτητο κράτος και η Συρία αντιμετωπίζει έναν εμφύλιο πόλεμο. Η συμμετοχή της Ρωσίας θα μπορούσε να αλλάξει το παιχνίδι, εκτιμούν οι «Φαϊνάνσιαλ Τάιμς». «Η Μόσχα θέλει να αποκαταστήσει στενότερες ενεργειακές σχέσεις με χώρες όπως το Ισραήλ, η Κύπρος και η Ελλάδα, προσφέροντάς τους ένα μεγάλο στήριγμα στις διαφορές τους με την Τουρκία και άλλες γειτονικές χώρες», εκτιμά το «Φόρεϊν Πόλισι» και προσθέτει: «Μετά τις τουρκικές απειλές για τις κυπριακές έρευνες για φυσικό αέριο, η Ρωσία απέστειλε ένα αεροπλανοφόρο στην περιοχή. Προσέφερε επίσης εγγυήσεις ασφάλειας στο Ισραήλ σε μια κατ' ιδίαν συνάντηση το Δεκέμβριο του 2013 ανάμεσα στον πρόεδρο Πούτιν και τον Ισραηλινό πρωθυπουργό Βενιαμίν Νετανιάχου».

Η σύγκρουση της Ρωσίας με τη Δύση για ενεργειακά συμφέροντα δεν τελειώνει με την κρίση της Κριμαίας καθώς η Ευρώπη αναζητά εναλλακτικούς τρόπους για να περιοριστεί η σημερινή της εξάρτηση από τη Μόσχα. "Για το Ρώσο πρόεδρο το ενεργειακό παιχνίδι δεν είναι πια ούτε τόσο απλό ούτε τόσο δεδομένο όσο ίσως φαίνονταν πριν μερικά χρόνια. Όταν ανέλαβε πρόεδρος της Ρωσίας ο Βλαντιμίρ Πούτιν οι εξαγωγές αερίου και πετρελαίου ήταν λιγότερο από το 50% των συνολικών εξαγωγών της Ρωσίας, ενώ τώρα έχουν φθάσει να είναι σχεδόν τα 2/3 των συνολικών εξαγωγών."¹³

Όμως με το πέρασμα των χρόνων ο ρωσικός έλεγχος των ευρωπαϊκών ενεργειακών πηγών αρχίζει να φθίνει. Η νέα τεχνική shale για την παραγωγή αερίου, τα κοιτάσματα της Κασπίας, οι ποσότητες του υγρού φυσικού αερίου και οι εναλλακτικές πηγές ενέργειας έχουν αυτό το αποτέλεσμα. Γι' αυτό το λόγο η Ρωσία επιδιώκει μια πιο δυναμική επανεμφάνισή της στη Μεσόγειο και την ανάμιξή της στα

---

¹³ Μελέτης Νίκος, "Το ενεργειακό πάζλ της σύγκρουσης Ρωσίας-Δύσης και οι εξελίξεις στο ενεργειακό μέτωπο της Αν. Μεσογείου", περιοδικό "ΕΠΙΚΑΙΡΑ", Μάρτιος 2014

ενεργειακά ζητήματα φιλοδοξώντας να ελέγξει τη μεσογειακή παραγωγή αερίου ούτως ώστε να μην πλήττονται τα δικά της ενεργειακά συμφέροντα.

4.1.2 Γεωπολιτικά συμφέροντα στη Μεσόγειο

Η Ρωσία του Πούτιν μεταψυχροπολεμικά με την "είσοδο" στη Μεσόγειο, φιλοδοξεί να ανακτήσει την παγκόσμια γεωπολιτική ισχύ που είχε παλαιότερα η Σοβιετική Ένωση. Με την άνοδο στην εξουσία του Πούτιν το 1999 άρχισε μια δυναμική πορεία για το ρωσικό στόλο. Γεγονός που φάνηκε στον πόλεμο εναντίον της Γεωργίας το 2008, όταν ο ρωσικός στόλος απέδειξε την αξία του εμποδίζοντας τα αμερικανικά πολεμικά πλοία να υποστηρίξουν τη χώρα. Η Ρωσία ναυπηγεί σήμερα υπερσύγχρονα πολεμικά πλοία και κάνει αισθητή την παρουσία της πλέον πέρα από τη Μεσόγειο, στη Βόρειο Θάλασσα και στη Θάλασσα της Ιαπωνίας.

Η Μόσχα φαίνεται να βλέπει ξανά μια ευκαιρία με τα ενεργειακά κοιτάσματα για τη γεωστρατηγική της παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο, που είναι και ο διακαής πόθος αυτής της χερσαίας, από πλευράς γεωπολιτικής, δύναμης. Ο σκοπός είναι εμφανής. Η Ρωσία θέλει τουλάχιστον να ανακτήσει τη γεωστρατηγική θέση που είχε στην Ανατολική Μεσόγειο πριν την διάλυση της ΕΣΣΔ. Ο απώτερος στόχος είναι αυτός που είχε και η τσαρική Ρωσία, δηλαδή να βρει διέξοδο στη Μεσόγειο και να δημιουργήσει μία συμμαχία, η οποία σε συνεργασία πλέον σήμερα με το Ιράν και τη Συρία, θα υποσκάψει και θα ακυρώσει τον ρόλο της Τουρκίας και κατ' επέκταση των ΗΠΑ και του Ισραήλ στην Ανατολική Μεσόγειο. Εάν αυτή η γεωστρατηγική της Ρωσίας έχει θετικό αποτέλεσμα τότε οι ΗΠΑ θα απολέσουν την κυριαρχία τους στην περιοχή. Μια περιοχή που σημαίνει πολλά για την αμερικανική στρατηγική μιας και ονομάζεται "highway" ή αλλιώς "αυτοκινητόδρομος" εξαιτίας του κομβικού της σημείου για τη παγκόσμια κίνηση των πλοίων αλλά και την παρουσία στην περιοχή του βου αμερικανικού στόλου. Η απώλεια αυτή θα έχει επακόλουθο και την μείωση της επιρροής των ΗΠΑ συνολικά στην Ευρώπη. Σε μια τέτοια περίπτωση η Ρωσία όχι μόνον θα επικρατούσε στην Ανατολική Μεσόγειο αλλά θα επέβαλλε και γεωπολιτικές απαιτήσεις στους Ευρωπαίους.

«Σε μια εποχή που ολόκληρη η μεταπολεμική αρχιτεκτονική της Ανατολικής Μεσογείου καταρρέει, η Μόσχα φαίνεται ότι προσπαθεί να αδράξει την ευκαιρία για να επαναβεβαιώσει την ισχύ της μια περιοχή όπου κάποτε είχε μεγάλη επιρροή», λέει

ο Τζεφ Μάνκοφ, αναπληρωτής διευθυντής στο Τμήμα Ρωσίας και Ευρασίας του Κέντρου Στρατηγικών και Διεθνών Σπουδών.

4.2 Η σημασία της Μέσης Ανατολής για τη Ρωσία

Από τη πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και μετά, τα πολλά προβλήματα που αντιμετώπιζε η Ρωσία δεν της επέτρεψαν να συμμετάσχει ενεργά στα τεκταινόμενα της Μέσης Ανατολής. Με την εκλογή όμως του Βλαντιμίρ Πούτιν το 2000, αυτή η παθητική στάση αντικαταστάθηκε από τη βλέψη της Ρωσίας για επιστροφή της ως παγκόσμια δύναμη.

Ο σκοπός της Ρωσίας στη Μ. Ανατολή έχει να κάνει τόσο με τα δικά της συμφέροντα, όσο και με τον ανταγωνισμό της με την Αμερική, ως προς την επιρροή που θα ασκεί η ίδια στην περιοχή. Η συγκαταβατική της στάση απέναντι στις Χαμάς και Χεσμπολάχ, είναι κινήσεις που προσπαθούν να πείσουν τους διάφορους παίκτες να μη στηρίζουν τους Τσετσένους αντάρτες.

4.2.1 Τα ενεργειακά συμφέροντα της Ρωσίας

Ο ανταγωνισμός της Ρωσίας με την Αμερική στη Μέση Ανατολή έχει να κάνει με την επιρροή που θα ασκούν οι δυο τους στην περιοχή. Η Ρωσία είναι επί της ουσίας η μόνη εκ των μεγάλων δυνάμεων που δεν εξαρτάται ενεργειακά από τη Μέση Ανατολή και έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί οικονομικές σχέσεις με κράτη που έχουν υποστεί κυρώσεις από τη Δύση, και στα οποία δεν υφίστανται ανταγωνισμοί για τις ρωσικές εξαγωγές. Τα ρωσικά συμφέροντα στην περιοχή είναι αντίθετα από αυτά των άλλων μεγάλων δυνάμεων καθώς αυτό που ενδιαφέρει τη Ρωσία είναι να παραμένουν υψηλές οι τιμές της ενέργειας, εμποδίζοντας παράλληλα τα υπόλοιπα κράτη που εξάγουν ενέργεια να απειλήσουν το μερίδιο της στην ευρωπαϊκή αγορά. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι η μόνη κερδισμένη από την κόντρα Δύσης-Ιράν για τα πυρηνικά ήταν η Ρωσία. Οι κυρώσεις ευνόησαν σε μεγάλο βαθμό τη Ρωσία καθώς με το Ιράν έχουν ένα σκληρό ανταγωνισμό όσον αφορά στην επιρροή τους στη κεντρική Ασία, και ειδικότερα στην Κασπία Θάλασσα. Από το Ιράν

έλειψαν οι πολύτιμες ξένες επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας με αποτέλεσμα η Ρωσία να διατηρήσει το μονοπώλιό της στην αγορά της Ευρώπης.

4.2.2 Η στήριξη του Άσαντ στη Συρία

Σε ό,τι αφορά τις εξελίξεις στη Συρία, η Ρωσία συνεχίζει να στηρίζει το καθεστώς Άσαντ έχοντας μάλιστα υπογράψει αρκετές οικονομικές συμφωνίες. "Έχει μάλιστα αναλάβει την κατασκευή αγωγού αερίου, καθώς και διυλιστηρίων. Παράλληλα, εκμεταλλεύεται την αδυναμία της Δαμασκού να προμηθευτεί όπλα από τη Δύση, με αποτέλεσμα να της πουλήσει οπλικά συστήματα η ίδια, συνολικής αξίας \$6 δις. Μάλιστα, το 2005 η Ρωσία διέγραψε το 73% του συριακού χρέους, με αντάλλαγμα τη προνομιακή μεταχείριση των ρωσικών εταιριών στη Συρία."¹⁴ Καταλαβαίνουμε επομένως του λόγους στήριξης της ρωσικής κυβέρνησης στο πρόσωπο του Άσαντ καθώς σε περίπτωση που αναλάβει την ηγεσία η Μουσουλμανική Αδελφότητα το διακύβευμα είναι μεγάλο.

Ο Σεργκέι Λαβρόφ(υπουργός εξωτερικών της Ρωσίας) προειδοποίησε ότι η αλλαγή εξουσίας στη Συρία δε θα βάλει τέλος στον εμφύλιο πόλεμο. Συγκεκριμένα, ανέφερε ότι «αν κάποιος νομίζει ότι βομβαρδίζοντας τις στρατιωτικές υποδομές της Συρίας και δίνοντας έτσι το πλεονέκτημα στα πεδία των μαχών στους εχθρούς του καθεστώτος, προκειμένου αυτοί να φτάσουν στη νίκη, τότε θα τελειώσουν όλα, αυτό είναι μια ψευδαίσθηση. Ακόμη και αν αυτή η νίκη των αντικαθεστωτικών επιτευχθεί, ο εμφύλιος πόλεμος θα συνεχιστεί. Μόνο που τότε, αυτοί που εκπροσωπούσαν την κυβέρνηση, θα γίνουν αντιπολίτευση».

"Την κατάσταση περιπλέκει μια ενδεχόμενη ανάμιξη του Ιράν, σύμφωνα με τον καθηγητή Βίκτορ Σεργκέγιεφ. Όπως τόνισε, ένας από τους ιρανούς αξιωματούχους του στρατού δήλωσε πως οι ΗΠΑ θα μετανιώσουν αν επέμβουν στη Συρία, γεγονός που σημαίνει ότι το Ιράν είναι έτοιμο να στηρίξει τη συριακή κυβέρνηση. Κάτι τέτοιο όμως, «μυρίζει» γενικευμένο πόλεμο στη Μέση Ανατολή.

---

¹⁴ Nima Khorrami Assl(Transnational Crisis Project, London), "Russia's Middle East ambitions", www.aljazeera.com, 3/9/2011,

Καθώς, δεν πρόκειται για την απομονωμένη Λιβύη, και οι ΗΠΑ δεν είναι έτοιμες για κάτι τέτοιο."¹⁵

Δεν επιθυμεί σε καμία περίπτωση η Ρωσία την ανάδειξη φιλοδυτικής κυβέρνησης στη Συρία μιας και θα δημιουργηθούν προβλήματα με το μοναδικό λιμάνι της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή, τη ναυτική της βάση στην Ταρσό. Εξαιτίας του ξεσηκωμού του αραβικού κόσμου, που επιθυμεί να αλλάξει τις ισορροπίες στην περιοχή, η Ρωσία είναι πολύ φυσικό να θέλει να εμπλακεί στις εξελίξεις της Συρίας, αλλά και σε αυτές της γενικότερης Μέσης Ανατολής.

4.2.3 Το τρίγωνο Ρωσία-Συρία-Ιράν

Οι σχέσεις της Συρίας με τη Ρωσία είναι πολύ πιο περίπλοκες, λόγω του ρόλου που διαδραματίζει το Ιράν. Παρόλο που η Συρία δεν είναι πλούσια σε φυσικούς πόρους, η στρατηγική της θέση έχει τεράστια σημασία. Η Συρία θεωρείται ότι αποτελεί τον κεντρικό άξονα πολλών διακρατικών σχέσεων στη Μέση Ανατολή, όπως για παράδειγμα οι σχέσεις μεταξύ του Ιράν με τη Χεζμπολάχ και τη Χαμάς και η απώλεια τη στήριξης του Ιράν από αυτή θα ήταν εφιαλτικό σενάριο.

Η Συρία αποτελεί βασικό διαμεσολαβητή του Ιράν καθώς με τη βοήθειά του έχει ασκήσει τρομερή επιρροή στις αραβοϊσραηλινές συγκρούσεις. "Η συμμαχία του Ιράν με τη Συρία, έδωσε την ευκαιρία στην πρώτη να συστήσει την οργάνωση της Χεζμπολάχ, του ισχυρού εκείνου κινήματος των Σιιτών στο Λίβανο, καθώς επίσης και τη δυνατότητα να υποστηρίξει τη Χαμάς το παλαιστινιακό κίνημα των Σουνιτών. Η δημιουργία αυτών των ομάδων μεσολάβησης σε όλη την Ανατολή επέτρεψε στο Ιράν να ενισχύσει και να διατηρήσει την επιρροή του στις περιφερειακές χώρες της Μέσης Ανατολής καθώς επίσης και να διατηρήσει μία ισχυρή στάση στο εσωτερικό του. Χωρίς το καθεστώς του Άσαντ στην εξουσία, το Ιράν όχι μόνο χάνει την ευελιξία και την ικανότητα που του προσδίδει μία φίλια συριακή κυβέρνηση σε αυτές τις ομάδες μεσολάβησης, αλλά και την περιφερειακή του γεωπολιτική μόχλευση."¹⁶

---

¹⁵ "ΣΥΡΙΑ:Η Ρωσία ανησυχεί για αποσταθεροποίηση της Μέσης Ανατολής και εμπλοκή του Ιράν", www.onalert.gr, 28/8/2013

¹⁶ Rafizadeh Majid, "Ποια συμφέροντα διακυβεύονται στον πόλεμο της Συρίας", e-fsw.gr, 9/10/2012(το άρθρο δημοσιεύθηκε αρχικά στο CNN)

Ένα νέο καθεστώς στη Συρία είναι απίθανο να στηρίζει με την ίδια θέρμη την ιρανική κυβέρνηση. Αυτό βασίζεται στο γεγονός ότι μια νέα ισλαμική Συρία αποτελούμενη από το 75% του πληθυσμού της από Σουνίτες θα είναι φιλικά διακείμενη όχι απέναντι στο Ιράν, αλλά απέναντι στον υπόλοιπο αραβικό κόσμο. Το γεγονός αυτός ενδέχεται να αλλάξει την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή σε βάρος του Ιράν. Η Ρωσία γνωρίζοντας το νόμιμο των εξελίξεων στην περιοχή είναι διατεθειμένη πέρα από τους δικούς της λόγους να στηρίζει το καθεστώς Άσαντ στη Συρία.

"Η προθυμία της Ρωσίας να έρθει σε επαφή με τη Χαμάς δημιουργεί μια νέα δυναμική στον μουσουλμανικό κόσμο. Η Συρία και το Ιράν αναζητούν την υποστήριξη μιας «μεγάλης δύναμης» έναντι των ΗΠΑ. Πράγματι, θα μπορούσε κανείς να περιμένει μια εξέλιξη κατά την οποία και η ιρακινή κυβέρνηση θα αναζητούσε επίσης συμμαχίες που να ισοσταθμίζουν την αμερικανική δύναμη. Προσκαλώντας τη Χαμάς, και πιθανώς ανοίγοντας ένα κανάλι μεταξύ αυτής και των Ισραηλινών, η Ρωσία τοποθετεί τον εαυτό της ως επιδιαιτητή διαχειριζόμενη σχέσεις που οι ΗΠΑ φάνηκαν ανίκανες να χειριστούν."¹⁷

ΕΙΚΟΝΑ 3 Γεωπολιτικός χάρτης της Μέσης Ανατολής πριν από τις κατακτήσεις του Ισλαμικού Κράτους

Η Ρωσία αποτελεί την πρώτη χώρα στα αποθέματα φυσικού αερίου και το Ιράν τη δεύτερη. Στην παραγωγή πετρελαίου η Ρωσία κατέχει την τρίτη θέση με το

¹⁷ Friedman George, "Το νέο παιχνίδι της Ρωσίας.", περιοδικό "Άρδην" τ.61, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2006

Ιράν να έρχεται τέταρτο. Εξαιτίας της αφθονίας τους σε φυσικούς πόρους οι χώρες αυτές έχουν οδηγηθεί σε μια μορφή οικονομικής σύμπραξης. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι στηρίζοντας την ισχύ του καθεστώτος Άσαντ οι Ρώσοι στηρίζουν την ισχύ της ιρανικής κυβέρνησης, καθώς Συρία και Ιράν είναι ουσιαστικά οι μόνοι σύμμαχοι της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή.

Στρατιωτικοί αναλυτές προειδοποιούν ότι μετά τον πόλεμο της Συρίας και την πτώση του Άσαντ θα ακολουθούσε και πόλεμος εναντίον του Ιράν. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα να απομονωθεί η Ρωσία χωρίς συμμάχους στη Μέση Ανατολή και σε συνδυασμό με την κρίση της Ουκρανίας να περικυκλωθεί από εχθρούς όντας αδύναμη πλέον να αντιδράσει.

4.3 Με κατεύθυνση προς την Ανατολή

Από τις αρχές του 2013 παρατηρείται ως οικονομική πολιτική από πλευρά της ρωσικής κυβέρνησης η μείωση της εξάρτησης από την ευρωπαϊκή αγορά και η στροφή προς την Ανατολή ούτως ώστε να συνάψει η Ρωσία συμφέρουσες συμφωνίες αυξάνοντας τις εξαγωγές φυσικών πόρων. Έτσι, κύριος άξονας της πολιτικής της έγινε η βαθύτερη ολοκλήρωση με τις χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών (ΚΑΚ) και η προσπάθεια για σύσφιξη των σχέσεων με τις ασιατικές χώρες, προκειμένου να σχηματιστεί ένας ενιαίος οικονομικός χώρος μέχρι το 2017 προωθήθηκε η ανάπτυξη της Τελωνιακής Ένωσης στο πλαίσιο της ΚΑΚ. Στον τομέα των εξαγωγών φυσικού αερίου και πετρελαίου έγιναν πιο εντατικές διαδικασίες για να ολοκληρωθούν οι συνεργασίες με τις χώρες της Ανατολικής Ασίας. Στρατηγικής σημασίας συνεργασία ήταν αυτή με την Κίνα, τη Νότιο Κορέα και την Ιαπωνία. Από τη μεριά τους και ασιατικές χώρες έδειξαν το ενδιαφέρον τους για τη Ρωσία και ιδιαίτερα στην Ανατολική Σιβηρία για την εξόρυξη και την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. «Η πιο αποτελεσματική μορφή συνεργασίας μεταξύ της Ρωσίας και της Κίνας, θα μπορούσε να είναι η δημιουργία μικτών επιχειρηματικών σχημάτων για έργα εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων στο έδαφος της Ρωσίας με την περαιτέρω εξαγωγή των φυσικών πόρων στην Κίνα» θεωρεί ο Σεργκέι Λουκόνιν,¹⁸ κύριος ερευνητής στο Κέντρο Ερευνών της Περιοχής Ασίας –

---

¹⁸ Άννα Κούτσμα, "Ανασκόπηση της ρωσικής οικονομίας για το 2013", gr.rbth.com, 25/12/2013

Ειρηνικού του Ινστιτούτου Παγκόσμιας Οικονομίας και Διεθνών Σχέσεων (IMEMO) της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών. Εκτός από τα παραπάνω, οι Κινέζοι θα μπορούσαν να στρέψουν την προσοχή τους και σε έργα υποδομής. Η Ρωσία θα ενδιαφερόταν για συνεργασία με τη Νότιο Κορέα στον τομέα της τεχνολογίας για να εκσυγχρονίσει την οικονομία της. «Και η Νότια Κορέα θα μπορούσε να μεταφέρει κάποιο τμήμα της βιομηχανικής παραγωγής προϊόντων υψηλής τεχνολογίας στην επικράτειά μας», είπε ο Λουκόνιν. Για την Κορέα, ένας ακόμη τομέας ειδικού ενδιαφέροντος θα μπορούσε να είναι οι ρωσικές σπάνιες γαίες.

4.4 Οι BRICS

4.4.1 Πώς και γιατί δημιουργήθηκαν;

Οι BRIC(μετέπειτα BRICS)αποτελούν ένα διεθνή πολιτικό οργανισμό, η πρώτη σύνοδος κορυφής του οποίου, πραγματοποιήθηκε στο Αικατερίνμπουργκ της Ρωσίας στις 16 Ιουνίου του 2009. Οι χώρες που αποτελούσαν τους BRIC ήταν η Βραζιλία, η Ρωσία, η Ινδία και η Κίνα, για να προστεθεί το 2011 και η Νότιος Αφρική και να μετονομαστεί ο οργανισμός σε BRICS από τα αρχικά των χωρών που συμμετέχουν. Ο λόγος που προέβησαν οι ηγέτες των χωρών αυτών σε αυτή την ενέργεια ήταν όπως είχαν δηλώσει στην πρώτη σύνοδο, "για τη δημιουργία μίας δίκαιης, δημοκρατικής και πολυπολικής παγκόσμιας τάξης". Αυτή η "Ένωση" έχει πολύ καλές αναπτυξιακές προοπτικές. Η Βραζιλία έχει ισχυρό πρωτογενή τομέα, ενώ η Ρωσία και η Νότιος Αφρική είναι πλούσιες σε φυσικούς και ορυκτούς πόρους. Η Ινδία έχει φθηνούς πνευματικούς πόρους και η Κίνα έχει πολύ ισχυρή παραγωγή.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, το συνδυασμένο ΑΕΠ της ομάδας χωρών BRICS για το 2014 ήταν 16,54 τρισεκατομμύρια δολάρια, που αντιστοιχεί περίπου στο 19% του παγκόσμιου ΑΕΠ, ενώ η αξία των συναλλαγματικών διαθεσίμων των πέντε αναπτυσσόμενων γιγάντων είναι της τάξης των 4 τρισ. δολαρίων, που αποτελούν το 75% των παγκόσμιων συναλλαγματικών αποθεμάτων. Ο πληθυσμός δε των πέντε χωρών ξεπερνά τα 3 δισεκατομμύρια ανθρώπους, σχεδόν δηλαδή ο μισός πληθυσμός του πλανήτη.

Η Οικονομία της Ρωσίας: Προβλήματα και προοπτικές

BRICs Development Indicators				
Indicator	Brazil	Russia	India	China
Population (2009)	194 mil.	142 mil.	1.15 bil.	1.33 bil.
GDP (US\$, 2009)	1,573 bil.	1,232 bil.	1,310 bil.	4,985 bil.
GDP per Capita (PPP, Current Intl. \$, 2009)	\$10,499	\$14,913	\$3,015	\$6,778
GDP Avg. Growth Rate (1990 - 2009)	2.5%	0.3%	6.3%	10.1%
GDP Projected Avg. Growth Rate (2011-14, as of April, 2011)	4.2%	4.5%	8.1%	9.5%
Merchandise Exports (US\$, 2009)	153 bil.	303 bil.	162 bil.	1,201 bil.
HDI % Change (1990 - 2010, for Brazil only 2000 - 2010)	7.6%	3.8%	33.3%	44.2%
Global Sherpa, 2011 (www.globalsherpa.org); Data sources: World dataBank, International Monetary Fund (IMF), UNDP Human Development Report.				

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Δείκτες ανάπτυξης των BRIC(2009)

Προκειμένου η ρωσική οικονομία να αναπτυχθεί περαιτέρω και να εκσυγχρονιστεί μειώνοντας παράλληλα την εξάρτησή της από τη μεταβλητότητα των διεθνών χρηματαγορών θα πρέπει να αλληλεπιδράσει αποτελεσματικά με τις υπόλοιπες χώρες των BRICS σε κρίσιμα οικονομικά ζητήματα. "Δεν απαιτείται όμως στενότερη οικονομική συνεργασία στο πλαίσιο μιας τέτοιας μεγάλης κοινότητας, όπως συμβαίνει για παράδειγμα, στο πλαίσιο των πιο προηγμένων οργανισμών ολοκλήρωσης (Ε.Ε., Ευρασιατική Οικονομική Ένωση κ.ά.). Οι προοπτικές για τις χώρες BRICS θα πρέπει να συνδέονται με την ελαχιστοποίηση των απωλειών για τις εθνικές οικονομίες σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης, προς την κατεύθυνση της πιο ισορροπημένης κατανομής των πόρων και στη θετική τους επένεργεια στην παγκόσμια οικονομία. Και η τάση ανάπτυξης χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων εντός των πέντε χωρών, υποδεικνύει το μεγάλο δυναμικό που διαθέτει η «αναδυόμενη» ομάδα BRICS για την αλλαγή του ισχύοντος διεθνούς νομισματικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος."¹⁹

4.4.2 Οι BRICS μετατρέπονται σε ολοκληρωμένο οργανισμό;

Με την ολοκλήρωση της συνόδου κορυφής στην Ουφά για τους BRICS στην αρχές Ιουλίου του 2015 ο Ρώσος πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν δήλωσε ότι συμφωνήθηκε στενότερος συντονισμός των θέσεών τους για θέματα που αφορούν

¹⁹ Νίκος Αρβανίτης, "Η BRICS θα γίνει μια ολοκληρωμένη οικονομική Ένωση" του Αλισέν Αλισένοφ, www.viadiplomacy.gr, 11/6/2015

την παγκόσμια πολιτική σκηνή και επιβεβαιώθηκαν οι προθέσεις τους για την προώθηση μεταρρυθμίσεων στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα και με τη διεύρυνση του ρόλου των αναπτυσσόμενων χωρών στο ΔΝΤ. Για τη Ρωσία η σύνοδος είχε μεγαλύτερη σημασία καθώς οι εταίροι της στους BRICS, καταδίκασαν τις δυτικές κυρώσεις και υπήρξαν θετικές εντυπώσεις για τους χειρισμούς της Μόσχας στην Κρίση της Ουκρανίας.

Το σημαντικό όμως αποτέλεσμα της συνόδου ήταν η σύσταση μίας νέας Αναπτυξιακής Τράπεζας με αρχικό ύψος κεφαλαίου τα 100 δισ. δολάρια ως Αποθεματικό Ταμείο Έκτακτης Ανάγκης, ούτως ώστε κάθε κράτος μέλος να μπορεί να ζητήσει βοήθεια σε περίπτωση που ανακύψει πρόβλημα ρευστότητας. Η νέα αυτή Αναπτυξιακή Τράπεζα θα χρησιμοποιήσει τους πόρους της για τη στήριξη των αναπτυσσόμενων χωρών χρηματοδοτώντας τες.

Ο Μαρσέλ Σάλιχοφ(επικεφαλής του οικονομικού τμήματος του ιδρύματος «Ινστιτούτο Ενέργειας και Οικονομικών») τόνισε τη σημασία της έναρξης της λειτουργίας της νέας Τράπεζας για τις ρωσικές τράπεζες οι οποίες βρέθηκαν αποκομμένες από τα κεφάλαια που προέρχονται από τη Δύση εξαιτίας των κυρώσεων. Και επειδή γίνεται λόγος για προσέλκυση κεφαλαίων από την Κίνα, χωρίς να έχει συμβεί προς το παρόν, υπολογίζει ότι η Αναπτυξιακή Τράπεζα θα φέρει στη Ρωσία την επιθυμητή ροή επενδύσεων από τη χώρα αυτή.

Ο Ρώσος πρόεδρος ανέφερε ότι η Τράπεζα αυτή θα αναλάβει κοινά προγράμματα, ούτως ώστε να δημιουργηθούν συγκοινωνιακές και ενεργειακές υποδομές με τους εταίρους, αλλά και θα προωθηθεί η περαιτέρω βιομηχανική ανάπτυξη. "«Πραγματοποιήσαμε διαβουλεύσεις με τους επιχειρηματικούς κύκλους μας - δήλωσε ο πρόεδρος της Ρωσίας - και συμπεριλάβαμε ήδη στον οδικό χάρτη περίπου 50 προγράμματα και πρωτοβουλίες, μεταξύ των οποίων την πρόταση για τη δημιουργία ενός ενεργειακού ομίλου, την ίδρυση διεθνούς κέντρου έρευνας στον τομέα της ενέργειας, καθώς και μια ένωση βιομηχανίας χυτηρίων»."²⁰

Ταυτόχρονα με τη σύνοδο των BRICS, στην Ουφά πραγματοποιήθηκε και η σύνοδος του Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης. Η Ρωσία λόγω της γεωγραφικής της θέσης, είναι ένα Ευρασιατικό έθνος και όσο υπήρχαν οι G8 αποτελούσε μία γέφυρα Ανατολής-Δύσης. Τώρα πλέον, εξαιτίας των κυρώσεων αναλαμβάνει αυτό το ρόλο στο Ασιατικό κομμάτι, δείχνοντας ωστόσο ότι δεν είναι απομονωμένη.

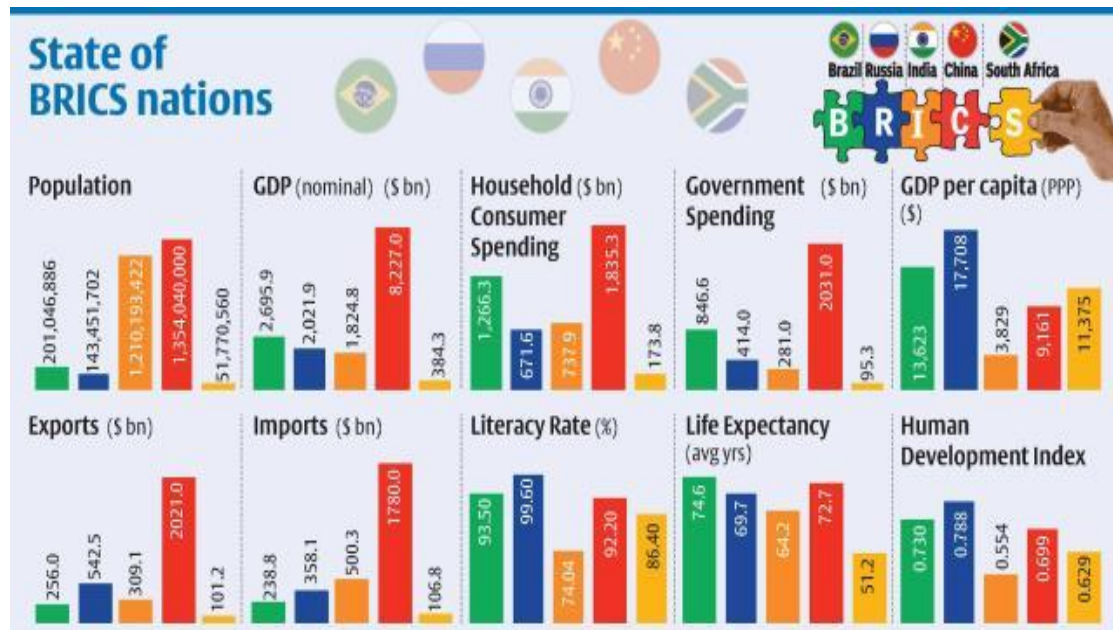
---

²⁰ Αλεξέι Τιμοφέιτσεφ, "Σύνοδος Κορυφής Ουφά: Η BRICS μετατρέπεται σε ολοκληρωμένο Οργανισμό", gr.rbth.com, 13/7/2015

Η Οικονομία της Ρωσίας: Προβλήματα και προοπτικές

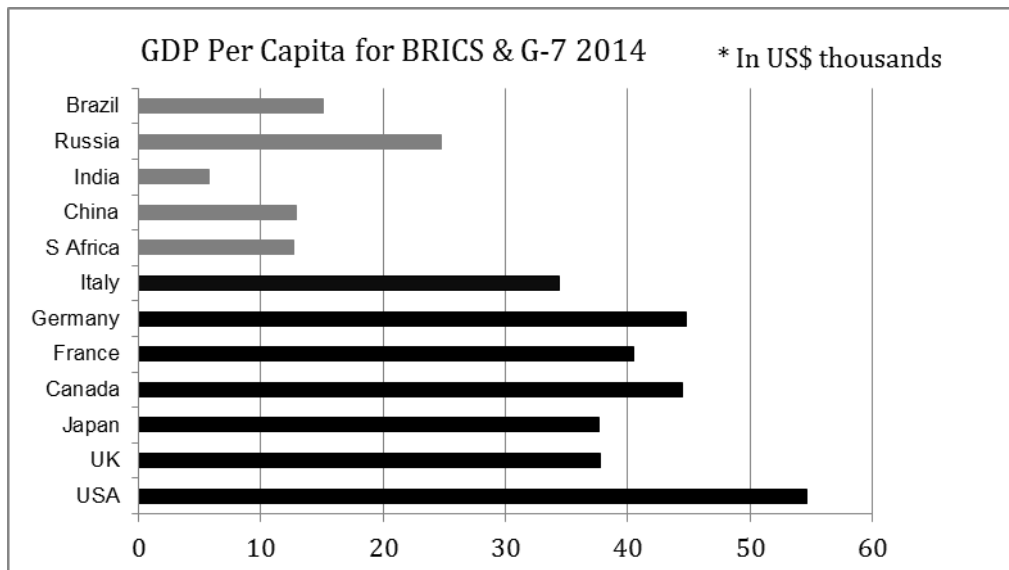
Είναι όμως οι BRICS ένας ολοκληρωμένος οργανισμός; Υπάρχουν υποστηρικτές που τους θεωρούν ως το μοντέλο για μία νέα παγκόσμια τάξη και άλλοι που τους θεωρούν ως χάρτινο οικοδόμημα. Ο διευθυντής του Κέντρου Ευρωπαϊκών και Διεθνών Σπουδών της Ανώτατης Σχολής Οικονομικών της Μόσχας υποστηρίζει ότι οι BRICS αποτελούν ένα πιο δημοκρατικό θεσμό από τους G7 και σαφώς μία πολύ καλή εναλλακτική λύση. Οι χώρες μέλη του οργανισμού θέλουν σε πρώτη φάση να διαδραματίσουν ηγετικό ρόλο στις γειτονικές του περιοχές και δε δεύτερη φάση να καταφέρουν να γίνουν η εναλλακτική λύση απέναντι στις πολιτικές των ΗΠΑ και των χωρών που τις υιοθετούν.

Ο λόγος που αποτρέπει τις χώρες των BRICS από μια βαθύτερη οικονομική ολοκλήρωση, είναι οι διαφορές στο πολιτικοοικονομικό τους σύστημα. Όμως παρά τις όποιες δικαιολογημένες επιφυλάξεις, για το κατά πόσο οι πέντε αυτές χώρες έχουν κοινά εθνικά συμφέροντα, κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει το γεγονός ότι αποτελούν μία ένδειξη ότι ο πολυπολικός κόσμος δεν είναι μια φαντασίωση.

ΕΙΚΟΝΑ 4 Οι BRICS σε αριθμούς (guernicastreet News and Analysis - στοιχεία 2012)

ΓΡΑΦΗΜΑ 4 Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ των BRICS σε σχέση με τους G7 (IMF World Economic Outlook Database October 2014)

5. Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΙΜΑΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

5.1 Η περίπτωση της Ουκρανίας

Οι δεσμοί της Ουκρανίας με τη Ρωσία είναι ιστορικοί, πολιτικοί, οικονομικοί και πολιτιστικοί. Αυτοί οι δεσμοί είναι ιδιαίτερα ισχυροί και επηρεάζουν την εσωτερική, αλλά και την εξωτερική της πολιτική σε μεγάλο βαθμό. "Η διάσπαση αυτή του ουκρανικού «έθνους» δεν είναι παρά η αντανάκλαση της μακροαίωσης και αιματηρής πάλης μεταξύ της πάλαι ποτέ κραταιάς Πολωνίας και της τσαρικής Ρωσίας, η δε σημερινή Ουκρανία δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα τεχνητό κατασκευάσμα των Σοβιετικών μετά το θρίαμβό τους επί της χιτλερικής Γερμανίας το 1945, με στόχο τη δημιουργία «ζώνης ασφαλείας» μεταξύ της Ρωσίας και της Δύσης στον επερχόμενο τότε Ψυχρό Πόλεμο."²¹

²¹ "Σφοδρή σύγκρουση συμφερόντων Ρωσίας-Δύσης", www.imerisia.gr, 1/2/2014

Το 2013 ο φιλορώσος πρόεδρος της Ουκρανίας Γιανουκόβιτς αρνήθηκε να υπογράψει τη συμφωνία ένταξης της χώρας του στην Ε.Ε με τα γνωστά γεγονότα που οδήγησαν στην ανατροπή του. Οι σχέσεις μεταξύ Κιέβου και Μόσχας έχουν τεράστια σημασία για την ασφάλεια της προμήθειας του φυσικού αερίου στα κράτη μέλη της Ε.Ε. "Το 70% του ρωσικού αερίου, που κατευθύνεται στην αγορά της Ε.Ε., διέρχεται από την ουκρανική επικράτεια. Εάν δηλαδή, η σημερινή κατάσταση πάρει άλλες διαστάσεις, αυτό πιθανόν να πλήξει καίρια την τροφοδοσία της Ε.Ε. σε φυσικό αέριο, με αποτέλεσμα την επιδείνωση της οικονομικής κρίσης στην Ε.Ε."²² Βέβαια η Ρωσία έχει ήδη αρχίσει να κατασκευάζει τον αγωγό South Stream που θα παρακάμπτει την Ουκρανία μέσω Μαύρης Θάλασσας και από εκεί θα περνάει το 15% των ετήσιων αναγκών της Ευρώπης σε φυσικό αέριο. Να τονίσουμε σε αυτό το σημείο το τεράστιο χρέος της Ουκρανίας απέναντι στην πάροχο της με φυσικό αέριο Ρωσία, το οποίο ξεπερνά τα 2 δισεκατομμύρια δολάρια.

Η Ουκρανία παίζει σπουδαίο γεωστρατηγικό ρόλο για τη Ρωσία και είναι αναγκαίο για τα συμφέροντά της να παραμείνει υπό της σκέπη της και να μην ενσωματωθεί στη Δύση. "Αποτελεί χώρο ζωτικής σημασίας για την ασφάλεια και την άμυνα της. Μεγάλες ιστορικές εκστρατείες εναντίον της από δυτικές δυνάμεις πέρασαν μέσα από την περιοχή αυτή. Γι αυτό υπάρχει ριζωμένη αντίληψη στη ρωσική ηγεσία ότι εάν η Ουκρανία περιέλθει στα χέρια εχθρικής δύναμης, η Ρωσία θα τελεί υπό άμεση απειλή. Επίσης, για τη Ρωσία, η Κριμαία διασφαλίζει την προστασία της από τη θάλασσα, καθώς και την έξοδο της προς τη Μεσόγειο μέσω του στόλου της στη Μαύρη Θάλασσα, που εδρεύει στη χερσόνησο αυτή."²³

Η Ρωσία αντιλήφθηκε γρήγορα το γεωπολιτικό σχέδιο στραγγαλισμού της και έδρασε έγκαιρα. Με εργαλείο τη ρωσική καταγωγή των κατοίκων της περιοχής και με έξυπνες πολιτικές κινήσεις(δημοψήφισμα) μετέτρεψε εύκολα τη στρατιωτική νίκη και σε πολιτική, με αποτέλεσμα την πλήρη προσάρτηση της Κριμαίας στην Ρωσία. Δεδομένων των εξελίξεων, σε περίπτωση που ο Πούτιν κατορθώσει να ελέγξει την ανατολική και τη νότιο Ουκρανία αποκόποντας την υπόλοιπη χώρα από τη θάλασσα, τότε θα μιλάμε για μια μεγάλη ανατροπή των ισορροπιών στον Εύξεινο Πόντο, κυρίως εις βάρος της Τουρκίας, που θα καταστήσει βιώσιμο το σχέδιο της Ρωσίας για παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο.

²² Ανδρέας Πουλλίκας, "Ο ρόλος της Ν/Α Μεσογείου στον ενεργειακό πόλεμο Ε.Ε-Ρωσίας", www.sigmalive.com, 29/4/2014

²³ Άριστος Αριστοτέλους, "Η Ρωσία και το Γεωπολιτικό Παιχνίδι στην Ουκρανία", Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, strategy-cy.com

5.2 Η σημασία της Κριμαίας

Για να μπορέσουμε όμως να αντιληφθούμε καλύτερα την άμεση αντίδραση της Μόσχας στο ουκρανικό ζήτημα και την αποστολή στρατευμάτων στην Κριμαία προκειμένου να διασφαλιστεί η ασφάλεια των ρωσόφωνων πληθυσμών θα πρέπει να εξετάσουμε το ρόλο της Κριμαίας για τη Ρωσία. Η Κριμαία από τη τσαρική εποχή ήταν εξίσου σημαντική για τη Ρωσία. Ήταν η Τσαρίνα Αικατερίνη Β' η «Μεγάλη» που έστειλε τον ευνοούμενό της, Ποτέμκιν, να καταλάβει την Κριμαία το 1783. Το σημαντικό αυτό γεωστρατηγικό σημείο για τη Ρωσία μεταβιβάστηκε από τον ηγέτη της Σοβιετικής Ένωσης, Νικήτα Χρουστόφ το 1954 στην Ουκρανία. Βέβαια αυτό ελάχιστη σημασία είχε μέχρι και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, αφού ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσία ζήτησε πίσω την Κριμαία, αλλά οι νομοθέτες στην Ουκρανία ψήφισαν να παραμείνει ενσωματωμένη με τη χώρα τους. Στην Κριμαία όμως υπάρχουν και πολλοί Ρώσοι, πέρα από τους εθνοτικούς Ουκρανούς και τους Τατάρους που αποτελούν το 15-20% του πληθυσμού της Κριμαίας. Μετά το δημοψήφισμα όμως αποδείχτηκε ότι οι κάτοικοι της Κριμαίας έχουν στενότερους δεσμούς με τη Ρωσία, παρά με την Ουκρανία.

Στην Κριμαία επίσης και συγκεκριμένα στη Σεβαστούπολη έχει βάση ο ρωσικός στόλος της Μαύρης Θάλασσας για πάνω από διακόσια τριάντα χρόνια. Τα Πλοία και τα υποβρύχια που βρίσκονται εκεί, είναι σε κοντινή απόσταση από την Βόρεια Τουρκία και φυσικά κοντά στη Μεσόγειο, με αποτέλεσμα να αποτελεί ένα σημείο «κλειδί» που μπορεί να επηρεάσει τόσο τη Μέση Ανατολή όσο και τα Βαλκάνια.²⁴

Τέλος έχει διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στους πολέμους για τη Ρωσία τόσο κατά τον Κριμαϊκό πόλεμο εναντίον των Βρετανών, των Γάλλων και των Οθωμανών με τους μόνους συμμάχους για τους Ρώσους να αποτελεί μία ελληνική χιλιαρχία, όσο και κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Με το τέλος του πολέμου το 1945, οι ηγέτες των Συμμάχων, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Φραγκλίνος Ρούζβελτ, ο Βρετανός πρωθυπουργός Ουίνστον Τσόρτσιλ και ο Σοβιετικός ηγέτης Ιωσήφ Στάλιν - συναντήθηκαν στη Γιάλτα για να διαιρεθεί η Ευρώπη, θέτοντας έτσι τις βάσεις του «Ψυχρού Πολέμου».

---

²⁴ "CNN: Γιατί η Κριμαία;", www.newsbomb.gr, 27/2/2014

ΕΙΚΟΝΑ 5 Γεωπολιτικός χάρτης πριν την προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία

5.3 Οι κυρώσεις στη ρωσική οικονομία

Οι ΗΠΑ και η ΕΕ από την πρώτη στιγμή καταδίκασαν τη στάση της Ρωσίας να εισβάλλει στην Κριμαία, καθώς επίσης και το δημοψήφισμα το οποίο το θεώρησαν παράνομο καθώς σύμφωνα με δηλώσεις τους διενεργήθηκε «υπό την ορατή παρουσία οπλισμένων στρατιωτών υπό εκφοβισμό ακτιβιστών και δημοσιογράφων. Έτσι λοιπόν μετά και την άρνηση της Ρωσίας να αποσύρει τα στρατεύματά της από την περιοχή αποφασίστηκε από ΗΠΑ και ΕΕ η επιβολή κυρώσεων σε βάρος της Ρωσίας, με την ίδια να δηλώνει δια στόματος του προέδρου της Δούμα ότι πρόκειται για έναν πολιτικό εκβιασμό εκ μέρους της Δύσης. Υπό το βάρος των εξελίξεων, το Κίεβο προχώρησε στην ανάκληση του πρέσβη του από τη Μόσχα.

Οι κυρώσεις πέρα από απαγόρευση εισόδου και πάγωμα περιουσιακών στοιχείων Ρώσων και Ουκρανών αξιωματούχων που είναι κοντά στον κύκλο του Βλαντιμίρ Πούτιν, αφορούσαν τον τομέα της ενέργειας, της εμπορίας όπλων και φυσικά τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Άρα λοιπόν πλήττονται οι ρωσικές εταιρίες υδρογονανθράκων και η βιομηχανία όπλων της Ρωσίας, δύο βαριά χαρτιά που συνετέλεσαν στην ανάπτυξή της την τελευταία δεκαετία. Επιπλέον οι ρωσικές τράπεζες απαγορεύεται να στραφούν στις ευρωπαϊκές κεφαλαιαγορές προκειμένου να

χρηματοδοτηθούν, γεγονός που αύξησε το κόστος δανεισμού τους, με τις όποιες συνέπειες για την οικονομία της.

"«Η επίδραση των κυρώσεων στο εμπόριο είναι σχετικά μικρή. Ο πολύ μεγαλύτερος κίνδυνος είναι το πλήγμα στην εμπιστοσύνη των αγορών» δήλωσε ο οικονομολόγος της ασφαλιστικής Allianz, Γκέοργκ Εντερ. «Ένα σπιράλ κυρώσεων, μαζί με την ευρύτερη απώλεια εμπιστοσύνης, αρκεί για να σταματήσει την ήδη αναιμική ανάκαμψη της ευρωπαϊκής οικονομίας»."²⁵ Λογικό ήταν όμως οι κυρώσεις να επηρεάσουν και την ευρωπαϊκή οικονομία. Η Ρωσία είναι μια μεγάλη αγορά για την Ευρώπη και ενεργειακός προμηθευτής, οπότε μία μείωση των εξαγωγών των ευρωπαϊκών κρατών προς τη Ρωσία και μείωση εισαγωγής ενέργειας από αυτή δημιουργεί ανασφάλεια. Οι παραγωγοί δεν ξέρουν αν θα εξάγουν και σε τι ποσότητες τα προϊόντα τους, οι τράπεζες δε γνωρίζουν αν τα δάνεια τους θα αποπληρωθούν και οι καταναλωτές διέπονται από αβεβαιότητα σχετικά με τις τιμές του πετρελαίου και του φυσικού αερίου.

Ο μεγάλος κερδισμένος από αυτό τις κυρώσεις εις βάρος της Ρωσίας είναι οι ΗΠΑ. Η αμερικανική οικονομία δεν εξαρτάται καθόλου από το ρωσικό πετρέλαιο και φυσικό αέριο! Οι κυρώσεις λοιπόν εις βάρος της ρωσικής οικονομίας ενισχύουν την παγκόσμια ηγεμονία των ΗΠΑ εις βάρος των κύριων ανταγωνιστών τους, τουλάχιστον στον ευρωπαϊκό χώρο (η Κίνα τάχθηκε διακριτικά δημοσίως υπέρ της Ρωσίας). Οι ευρωπαϊκές οικονομίες λοιπόν προκειμένου να καλύψουν τις αυξημένες ενεργειακές τους ανάγκες, θα οδηγηθούν να πληρώνουν ακριβότερα το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο αναζητώντας και άλλους προμηθευτές.

5.4 Η αντίδραση της Ρωσίας στις κυρώσεις που της επιβλήθηκαν

Η Ρωσία πάντως φαίνεται να αντέχει, τουλάχιστον για την ώρα, την οικονομική πίεση από τις κυρώσεις που της έχουν επιβληθεί από τη Δύση εξαιτίας της στάσης της στο ουκρανικό ζήτημα. Όπως έχει αναφερθεί, τα 2/3 των συνολικών εξαγωγών της Ρωσίας, συνδέονται με το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο. Επομένως κυρώσεις στον ενεργειακό τομέα ή στην αγορά οπλικών συστημάτων από τη Ρωσία επέφεραν πλήγμα στις επενδύσεις και στην κατανάλωση, αυξάνοντας έτσι το κόστος

---

²⁵ "ΕΕ και ΗΠΑ υιοθέτησαν σκληρές κυρώσεις έναντι της Ρωσίας", εφημερίδα "Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 30/7/2014

δανεισμού και τις εκροές κεφαλαίων. Εδώ να τονιστεί ότι προτιμήθηκε η επιλογή των κυρώσεων και όχι του εμπάργκο λόγω της ενεργειακής εξάρτησης της Ευρώπης από τη Ρωσία.

Η πτώση της τιμής του πετρελαίου στο τέλος του 2014 σε συνδυασμό με την υποτίμηση που έχει υποστεί το ρούβλι έπληξε τον κύριο τομέα της οικονομίας και φυσικά και τον προϋπολογισμό. Η ρωσική κυβέρνηση προκειμένου να αντιμετωπίσει την κρίση χρειάστηκε να δώσει έμφαση στην υποκατάσταση των εισαγωγών. Η εξάρτηση από το εξωτερικό σε πολλούς κλάδους της βιομηχανίας είναι καταλυτική. Το υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου εκτιμά ότι έως το 2020 η εξάρτηση στους κρίσιμους κλάδους της βιομηχανίας από το εξωτερικό θα υποχωρήσει από το επίπεδο του 70%-90% σε 50-60%. Πλήρης υποκατάσταση δεν είναι δυνατόν να συμβεί τόσο γρήγορα, ωστόσο πέρα από την αναδιοργάνωση της εγχώριας παραγωγής η Ρωσία θα πρέπει να αλλάξει και τους προμηθευτές. Έχουν ήδη εκπονηθεί σχέδια που προβλέπουν την επέκταση της συνεργασίας με τις χώρες της Τελωνειακής Ένωσης, όπως η Λευκορωσία και το Καζακστάν. Άλλη μία σημαντική χώρα που θα μπορούσε να συνδράμει στην υποκατάσταση των εισαγωγών της Ρωσίας είναι η Κίνα. "Το Πεκίνο μπορεί να γίνει ο σημαντικότερος προμηθευτής ηλεκτρονικών εξαρτημάτων της Μόσχας, δήλωσε ο Βλαντίμιρ Σβαριόφ, αναπληρωτής διευθυντής του Κέντρου ανάλυσης παγκόσμιου εμπορίου όπλων (CAWAT), ο οποίος είπε ότι οι σχετικές διαπραγματεύσεις βρίσκονται ήδη σε εξέλιξη."²⁶

Επιπλέον έκανε περικοπές στον προϋπολογισμό της τάξης του 10%, αφήνοντας όμως έξω τους τομείς της άμυνας, της γεωργίας και των κοινωνικών δαπανών. Τέλος απέτρεψε επενδύσεις που θα επέφεραν αύξηση της παραγωγής στον ενεργειακό τομέα. "«Η Ρωσία εμφανίζει ισχυρά σημεία ευελιξίας και θα πρέπει να παραδεχτεί κανείς ότι πλέον έχει πετύχει κάποια σχετική σταθεροποίηση της οικονομίας της», αναφέρουν χαρακτηριστικά πηγές στις Βρυξέλλες, οι οποίες επισημαίνουν τη σημασία του ρυθμού του πληθωρισμού ως καθοριστικής σημασίας για τις εξελίξεις στη ρωσική οικονομία."²⁷

Μέσα στο 2014 η Ρωσία απέκτησε 152 τόνους χρυσού δαπανώντας 6,1 δισ. δολάρια, υπερβαίνοντας κατά 123% τις αντίστοιχες αγορές του προηγούμενου έτους. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, είναι η πρώτη φορά που δαπανάται

²⁶ Κορολκόφ Αλεξάντρ, "Η ρωσική αμυντική βιομηχανία αλλάζει προσανατολισμό", gr.rbth.com, 8/12/2014

²⁷ Κωστούλας Βασίλης, "Γιατί οι κυρώσεις δε λυγίζουν τη Ρωσία", www.naftemporiki.gr, 8/4/2015

ένα τόσο μεγάλο ποσό για την απόκτηση χρυσού. Με αυτήν την ενέργεια η Μόσχα ουσιαστικά δείχνει ότι επιθυμεί να στηρίξει το ρούβλι, αυξάνοντας τα διαθέσιμά της σε χρυσό, μειώνοντας ταυτόχρονα και την εξάρτησή της από το δολάριο.

Στο τέλος του 2014 τα συναλλαγματικά αποθέματα της Ρωσίας άγγιζαν τα 385 δισ. δολάρια, αισθητά λιγότερα από τα 500 δισ. δολάρια που ανέρχονταν στο τέλος του 2013. Η μείωση αυτή οφείλεται στη στήριξη του ρουβλίου, καθώς δαπανήθηκαν περίπου 80 δισ. δολάρια κατά τη διάρκεια του έτους και φυσικά συναλλαγματικά αποθέματα αντλήθηκαν και για τη στήριξη της ρωσικής οικονομίας.^{28 29}

Παρόλο που η σημερινή εικόνα της ρωσικής οικονομίας θυμίζει την οικονομική κατάρρευση της χώρας το 1998, εντούτοις η κατάσταση φαίνεται να είναι διαφορετική. Τότε όπως και τώρα είχε παρατηρηθεί αισθητή πτώση των τιμών του πετρελαίου, υποτίμηση του ρουβλίου και φυσικά αύξηση των επιτοκίων της Κεντρικής Τράπεζας της Ρωσίας, όμως τότε η Ρωσία παρουσίαζε δημοσιονομικό έλλειμμα και έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών. Τότε δανειζόταν με μη ευνοϊκούς όρους σε ξένο νόμισμα με αποτέλεσμα από τη συνεχιζόμενη πτώση του ρουβλίου, το χρέος της να αυξάνεται. Τα τελευταία χρόνια αντιθέτως στον προϋπολογισμό της παρατηρείται πλεόνασμα και το δημόσιο χρέος της ανέρχεται σε κάτω από 20% του ΑΕΠ. Ομοίως και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της είναι πλεονασματικό.

Το κατρακύλισμα του ρουβλίου οφείλεται σε μεγάλο βαθμό από τις εκροές κεφαλαίων, εξαιτίας της ανασφάλειας. Οι μεγαλοκαταθέτες της Ρωσίας έχουν ήδη φυγαδέψει το μεγαλύτερο μέρος του πλούτου τους στο εξωτερικό, όμως διαθέτουν ακόμα σημαντικά κεφάλαια στις ρωσικές τράπεζες. Η πρόκληση λοιπόν για τη ρωσική Κεντρική Τράπεζα είναι να καταφέρει να κρατήσει στο εσωτερικό αυτά τα κεφάλαια, αλλά και τον μικροκαταθετών που ενδέχεται να κάνουν το ίδιο εξαιτίας της οικονομικής επιδείνωσης. Γι' αυτό το λόγοι οι Ρώσοι αξιωματούχοι ευελπιστούν ότι η αύξηση των επιτοκίων ενδέχεται να σταματήσει την εκροή και παράλληλα την υποτίμηση ούτως ώστε να μην ανέβει άλλο ο πληθωρισμός, ο οποίος καλπάζει ήδη στο 11%, αρκετά πάνω από το στόχο του 5%.

Σύμφωνα με τον Charles Wyplosz (καθηγητής Οικονομικών στο Ινστιτούτο Διεθνών Μεταπτυχιακών Σπουδών της Γενεύης), τα υψηλά επιτόκια ενδέχεται να βαθύνουν τη ρωσική κρίση και ελλοχεύει ο κίνδυνος για τον Πούτιν να έχει την ίδια

²⁸ "Μαζικές αγορές χρυσού από τη Ρωσία", εφημερίδα "Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 31/1/2015

²⁹ "Βαθαίνει η οικονομική κρίση στη Ρωσία", εφημερίδα "Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 17/12/2014

μοίρα με τον Μπόρις Γιέλτσιν όταν οι τιμές του πετρελαίου ήταν επίσης χαμηλές. Ως τώρα ο Πούτιν εκμεταλλευόταν τις υψηλές τιμές στο πετρέλαιο για την ανόρθωση της οικονομίας, ανεβάζοντας παράλληλα και το βιοτικό επίπεδο των Ρώσων, κάνοντάς τον δημοφιλή. Το γεγονός όμως ότι δεν εφάρμοσε αντιδημοφιλείς μεταρρυθμίσεις ούτως ώστε να ισχυροποιήσει τον εξαγωγικό τομέα, έκανε μακροπρόθεσμο κακό στην οικονομία της Ρωσίας, καθιστώντας την δέσμη της τιμής του πετρελαίου, η οποία ωστόσο είχε ανοδική τάση από τη στιγμή που ανέλαβε την τύχη της χώρας.³⁰

Όταν το νόμισμα μιας χώρας υποτιμάται συνεχώς, οι απαιτήσεις σε ξένο νόμισμα ανατιμώνται και προκειμένου να καλυφθούν χρειάζεται δανεισμός ή μέτρα λιτότητας. Αν αυτό δεν είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί, τότε η χώρα αντιμετωπίζει τον κίνδυνο της πτώχευσης. Αυτό είχε συμβεί το 1998 όταν η κατάρρευση του ρουβλίου μέσα σε λίγες μέρες οδήγησε τη Ρωσία σε πτώχευση. Από τότε μέχρι σήμερα, είναι η πρώτη φορά που η οικονομία της Ρωσίας επιδεινώνεται τόσο και δεν αποκλείεται καθόλου το ενδεχόμενο, η οικονομική και νομισματική κρίση που υφίσταται η Ρωσία να οδηγήσει και σε πολιτική.

5.5 Η οικονομία της Ρωσίας σήμερα

Σύμφωνα με τους οικονομολόγους οι αρνητικοί δείκτες ανάπτυξης της ρωσικής οικονομίας έχουν αγγίξει τα κατώτερα όρια και σύντομα θα ξεκινήσει η άνοδος. Οι προβλέψεις του ρωσικού υπουργείου Οικονομικών, επιβεβαιώθηκαν για το πρώτο εξάμηνο του 2015, καθώς το ΑΕΠ της χώρας μειώθηκε αισθητά κατά 3,7% σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες από την Ανώτατη Σχολή Οικονομικών, που είναι ένα από τα πλέον αξιόπιστα ανεξάρτητα οικονομικά Ινστιτούτα της Ρωσίας. Ωστόσο εκτιμάται ότι η κατάσταση θα βελτιωθεί μέχρι το τέλος του έτους, για να γίνει εφικτό όμως κρίνεται αναγκαία η προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων.

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση που καταρτίζει η Ρωσική Ακαδημία Εθνικής Οικονομίας και Δημόσιας Διοίκησης (RANEP), οι βασικοί δείκτες άρχισαν να επιβραδύνονται. Ο όγκος των επενδύσεων σημείωσε πτώση κατά 7,1% τον Ιούνιο σε σχέση με την πτώση κατά 7,6% του Μαΐου, η πτώση τον Ιούνιο για τη βιομηχανία

---

³⁰ Wyplosz Charles, "Γιατί η οικονομία της Ρωσίας δε θα καταρρεύσει", www.tovima.gr, 30/1/2015

ανήλθε σε 4,8% έναντι του 5,5% του Μαΐου και τέλος το ποσοστό της ανεργίας ανήλθε σε 5,5% και σταμάτησε να αυξάνεται.³¹

Βέβαια διανύοντας ήδη το δεύτερο μήνα του δεύτερου εξαμήνου για το 2015 η κατάσταση μάλλον φαίνεται να χειροτερεύει. Εξαιτίας των κυρώσεων, αλλά και από το γεγονός ότι η Ρωσία δεν εισάγει τρόφιμα, έχουν ανεβάσει τις τιμές κατακόρυφα με αποτέλεσμα μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα 3 εκατομμύρια Ρώσοι πολίτες να ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας. Το ΔΝΤ προέβλεψε ότι για το 2015 το ΑΕΠ της χώρας θα μειωθεί κατά 3,4% και για το επόμενο έτος προβλέπει μείωση τουλάχιστον κατά 1%. Αυτό είναι λογικό αν αναλογιστεί κανείς τις μειώσεις σε μισθούς και συντάξεις που περιορίζουν την εσωτερική αγοραστική κίνηση και το αυξημένο κόστος δανεισμού που δυσχεραίνουν την ανάκαμψη της χώρας ακόμα και αν ξαφνικά οι τιμές του πετρελαίου αρχίσουν να ανεβαίνουν, κάτι που δεν προβλέπεται στο επόμενο διάστημα.

Unstable Currency

Cheap oil and Western sanctions have sent the Russian ruble tumbling

■ Ruble-dollar exchange rate

Source: Bloomberg

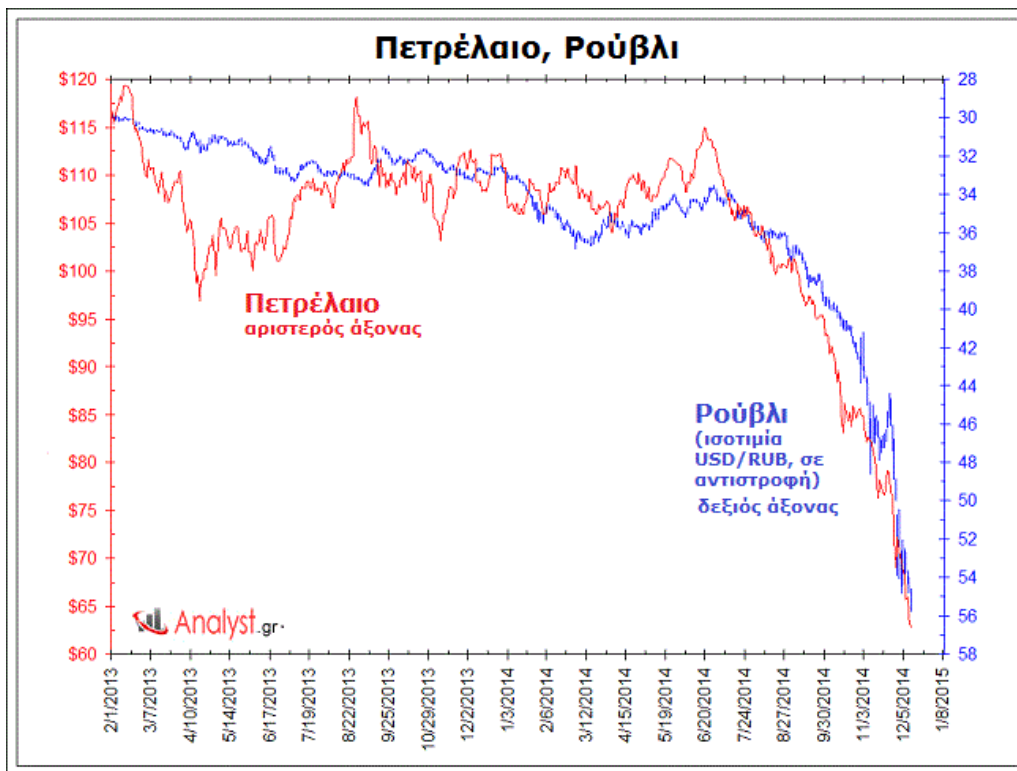
Bloomberg

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 Συναλλαγματική ισοτιμία ρουβλίου-δολαρίου

Όλα όμως θα εξαρτηθούν από τις τιμές του πετρελαίου. Η ρωσική βιομηχανία επηρεάζεται πέρα από τη μείωση στην εσωτερική ζήτηση και τη μείωση των επενδύσεων, από τις χαμηλές τιμές του «μαύρου χρυσού». Σήμερα η τιμή για το αργό

³¹ Κούτσμα Άννα, "Πότε θα βγει η ρωσική οικονομία από την οικονομική κρίση;" gr.rbth.com, 27/7/2015

πετρέλαιο είναι κάτω από τα 50\$ ανά βαρέλι. Αν η τιμή παραμείνει χαμηλά ή αν πέσει ακόμα πιο κάτω, τότε η κατάσταση θα είναι ακόμη πιο δύσκολη από ότι είναι ήδη για το ρωσικό προϋπολογισμό. Ήδη τα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού θα είναι μειωμένα τουλάχιστον κατά 45 δισ. δολάρια σε σχέση με τις αρχικές εκτιμήσεις που ήθελαν την τιμή να κυμαίνεται κοντά στα 100 δολάρια το βαρέλι. Για το λόγο αυτό ο υπουργός Οικονομικών της χώρας, Άντον Σιλουάνοφ, ζήτησε μείωση όλων των δημοσίων δαπανών κατά 10%, ενώ αναμενόταν αύξηση κατά 15%.³² Από τις μειώσεις εξαιρέθηκαν τα κονδύλια των ενόπλων δυνάμεων, η ενίσχυση των οποίων αποτελεί πρώτη προτεραιότητα για τον Βλαντιμίρ Πούτιν, καθώς μαζί με τον ενεργειακό πλούτο αποτελούν τα σκληρά διαπραγματευτικά του χαρτιά σε ότι αφορά την επίλυση της Ουκρανικής κρίσης.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 Η παράλληλη πτωτική κίνηση του πετρελαίου και του ρωσικού ρουβλίου

Η Μόσχα στηρίζει τις ελπίδες της για ανάκαμψη στο μεγάλο «όπλο» της που είναι οι εξαγωγές του ενεργειακού τομέα, στο τελευταίο τρίμηνο του 2015 όταν και θα αυξηθεί η εποχική ζήτηση για πετρέλαιο. Το γεγονός αυτό είναι δυνατό να επιτευχθεί από την κατεύθυνση της Μόσχας στον Ειρηνικό Ωκεανό και είναι πολύ

³² "Η ΡΩΣΙΑ ΣΕ ΔΙΝΗ-«Χειμώνας» στη ρωσική οικονομία με ύφεση 2,9%", www.imerisia.gr, 15/1/2015

σημαντικό να προχωρήσουν τα έργα επέκτασης των υποδομών, μιας και εκεί βρίσκονται: η Κίνα, η Ινδία και η Ιαπωνία, αγορές που αποτελούν μεγάλο κίνητρο για την αύξηση εξαγωγών υδρογονανθράκων. Η κινεζική οικονομία καταναλώνει ετησίως πολύ περισσότερο πετρέλαιο από αυτό που προμηθεύεται από τη Ρωσία και γι' αυτό το λόγο η ρωσική παραγωγή πρέπει να κρατηθεί ψηλά. Το ερώτημα όμως είναι αν μπορεί. Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο της τελειώνει το φθινό πετρέλαιο. Τα νέα κοιτάσματα είναι μικρά και απομακρυσμένα γεγονός που καθιστά και πιο ακριβή την εξόρυξή τους. Αυτό υπό άλλες συνθήκες δε θα ήταν τόσο μεγάλο πρόβλημα, αλλά με τις χαμηλές τιμές στο αργό πετρέλαιο στην αγορά και τα νέα μεγάλα κοιτάσματα των ΗΠΑ, η Ρωσία δέχεται έναν ακόμα οικονομικό στραγγαλισμό. Μάλιστα σύμφωνα με τη Στατιστική Επισκόπηση της Παγκόσμιας Ενέργειας για το 2015, για πρώτη φορά μετά το 1975 οι ΗΠΑ σκαρφαλώνουν στην πρώτη θέση των πετρελαιοπηγών χωρών με τη Σαουδική Αραβία να ακολουθεί και τη Ρωσία να είναι στην τρίτη θέση! Αυτό σημαίνει πίεση των τιμών προς τα κάτω και με λιγότερα έσοδα για τον κρατικό προϋπολογισμό και άρα λιγότερα χρήματα για τις ρωσικές εταιρίες για να αξιοποιήσουν τα «δύσκολα» αποθέματα. Παρόλα αυτά συνέβη το εξής παράδοξο, το οποίο ήρθε σε αντίθεση με τις εκτιμήσεις των εμπειρογνομόνων: για το Μάιο του 2015, η Ρωσία παρήγαγε 10,708 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα, ενώ η δεύτερη στη λίστα χώρα, η Σαουδική Αραβία, 10,250 εκατομμύρια βαρέλια.³³ Οι λόγοι που μπορούν να δώσουν εξήγηση για την επιτυχία αυτή είναι δύο. Ο πρώτος αφορά την καθυστερημένη επίδραση της προηγούμενης δεκαετίας, όταν το κόστος του βαρελιού ήταν υψηλό και ωθούσε τις ρωσικές εταιρίες προς την κατεύθυνση της αύξησης των επενδύσεων στον τομέα της εξόρυξης. Ο δεύτερος αφορά την υποτίμηση του ρουβλίου με αποτέλεσμα τα έσοδα σε ρούβλια να αυξηθούν(μιας και οι τιμές διεθνώς είναι εκφρασμένες σε δολάρια) και αυτό επέτρεψε μεγαλύτερες παρεμβάσεις σε ρούβλια και τη μαζική υποκατάσταση των εισαγωγών εξοπλισμού από εγχώρια προϊόντα στον τομέα της ενέργειας. Γίνεται επομένως ολοένα και πιο φανερό το γεγονός ότι η εποχή των τεράστιων εσόδων του ρωσικού προϋπολογισμού από τις εξαγωγές πετρελαίου, πιθανών τελειώνει, αν δεν τελείωσε ήδη. Άρα λοιπόν είναι η ώρα των αποφάσεων για τη Ρωσία για αλλαγή προσέγγισης στην εκμετάλλευση των ορυκτών πόρων και ενός πιο παραγωγικού

---

³³ Κούτσμα Άννα, "Τέλος εποχής στα τεράστια έσοδα από τις εξαγωγές πετρελαίου;" gr.rbth.com, 17/6/2015

μοντέλου. Ίσως χρειαστεί να στρέψει το βλέμμα της και σε άλλους τομείς της οικονομίας.

Από την άλλη η προσέλκυση ξένων επενδύσεων μεσοπρόθεσμα δεν είναι και πολύ εφικτός στόχος και αυτό γιατί οι επενδυτές είναι πιο λογικό να προτιμήσουν τις ανεπτυγμένες αγορές, όπως για παράδειγμα η κινεζική αγορά, η οποία παρουσιάζει καλύτερη δυναμική. Οι επενδυτές αποθαρρύνονται από τις κυρώσεις που έχουν επιβληθεί στη Ρωσία, καθώς και από την πολιτική πίεση που δέχονται από τη Δύση. Η συνεχόμενη υποτίμηση του ρουβλίου και γενικότερη η μακροοικονομική αστάθεια ίσως οδηγήσει τη Μόσχα να πουλήσει και τα εναπομείναντα περιουσιακά στοιχεία των επενδυτών σύμφωνα με τον Αμπράμοφ(επικεφαλής του εργαστηρίου ανάλυσης χρηματοπιστωτικών αγορών στη RANEPА).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα πρώτα χρόνια της μετάβασης από τον κομμουνισμό στην καπιταλιστική οικονομία δεν είχαν για τη Ρωσία το αναμενόμενο αποτέλεσμα, τουλάχιστον την πρώτη τριετία 1991-1994. Το 1997 στη Ρωσία παρατηρείται για πρώτη φορά ανάπτυξη ύστερα από ένα πρόγραμμα σταθερότητας που εφαρμόστηκε από το 1994 και είχε ως στόχο να μειώσει το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρα αλλά και τον υψηλό πληθωρισμό. Πάνω όμως που η Ρωσία είχε μπει σε μια τροχιά ισχνούς ανάπτυξης, οδηγήθηκε στην κρίση του 1998, εξαιτίας εξωγενών παραγόντων όπως ο πόλεμος με την Τσετσενία και η μετάδοση της κρίσης από τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας, αλλά και ενδογενών όπως ο προβληματική οργάνωση του τραπεζικού τομέα και η φοροδιαφυγή. Η κρίση δημιούργησε εκροή κεφαλαίων και υποτίμηση του ρουβλίου και παρόλο που η τότε κυβέρνηση προσπάθησε να υπερασπιστεί το ρούβλι ξοδεύοντας συναλλαγματικά αποθέματα, η Ρωσία δε κατάφερε να αποφύγει την προσφυγή στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο το καλοκαίρι του 1998.

Από το 1999 και ιδιαίτερα από το 2000 που αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση της χώρας ο Βλαντιμίρ Πούτιν η Ρωσία καταφέρνει με αργά, αλλά σταθερά βήματα να ανακάμψει όχι μόνο οικονομικά αλλά και να ανακτήσει το χαμένο κύρος της. Η οικονομία της Ρωσίας ανθίζει εξαιτίας των μεταρρυθμίσεων στο βιομηχανικό τομέα με την αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων, με τη μείωση του εξωτερικού χρέους και τη νομισματική σταθερότητα, καθώς επίσης και εξαιτίας της αύξησης της τιμής του πετρελαίου που συνοδεύτηκε από τη βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος. Το χάσμα με τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης γεφυρώθηκε και πλέον η σχέση δεν ήταν προϊσταμένου-υφισταμένου, αλλά σχέση αλληλεξάρτησης, λόγω και του ορυκτού πλούτου της Ρωσίας. Μία τέτοια σχέση ήθελε να δημιουργήσει και με την ΕΕ, αλλά η σύγκρουση Gazprom-Κιέβου το 2005 έκανε του Ευρωπαίους να είναι πιο διστακτικοί, θεωρώντας ότι η Ρωσία χρησιμοποιεί την ενέργεια ως μέσο άσκησης πολιτικής πίεσης.

Το 2008 η οικονομία της Ρωσίας δοκιμάστηκε όπως όλες. Η παγκόσμια ύφεση οδήγησε στη μειωμένη ζήτηση για ενέργεια με άμεση συνέπεια την πτώση των τιμών, άρα και μεγάλες απώλειες εσόδων για τα ρωσικά ταμεία. Τα σημάδια της κρίσης έγιναν πιο εμφανή το 2009, έτος κατά το οποίο η Ρωσική οικονομία είχε

αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης 8,5%. Όμως η αντίδραση ήταν άμεση και η Ρωσία από τις αρχές του 2010 εμφανίζει εμφανή σημάδια ανάπτυξης. Για να επιτευχθεί αυτό εφαρμόστηκε πρόγραμμα ύψους 200 δισ. δολαρίων για την ενίσχυση της ρευστότητας, εφαρμόστηκαν τελωνειακοί δασμοί για την τόνωση της εσωτερικής κατανάλωσης και δόθηκαν κίνητρα για την προτίμηση εγχώριων προϊόντων. Βέβαια όμως ήδη από τις αρχές του 2010 οι τιμές του πετρελαίου άρχισαν πάλι να ανεβαίνουν εκτοξεύοντας και πάλι τα έσοδα για τη Ρωσία.

Μια οικονομία όπως η ρωσική που είναι από τις μεγαλύτερες στον κόσμο, για να μπορέσει να ανθίξει χρειάζεται συμμαχίες σε οικονομικό και γεωπολιτικό επίπεδο, εξαιτίας της ύπαρξης του NATO και της αναβίωσης του αντίπαλου δέους. Μετά τις έρευνες που δείχνουν σημαντικά κοιτάσματα στο ανατολικό κομμάτι της Μεσογείου, ήταν λογικό να τραβήξει την προσοχή των μεγάλων δυνάμεων και πόσο μάλλον της Ρωσίας η οποία παλαιότερα ασκούσε επιρροή σε αυτήν την περιοχή, αλλά και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την εξαγωγή ενέργειας. Σε ότι αφορά τις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή η στήριξη του καθεστώτος Άσαντ παραμένει πρωταρχικό θέμα από τη στιγμή που η Συρία και το Ιράν αποτελούν την «ασπίδα» της Ρωσίας απέναντι στον κλοιό του NATO και τους μόνους συμμάχους στην περιοχή αυτή. Αν χαθεί η Συρία τότε πολύ πιθανό είναι να χαθεί και το Ιράν από την εξέγερση του αραβικού κόσμου, απομονώνοντας για τα καλά τη Ρωσία.

Η Κοινοπολιτεία των Ανεξάρτητων Κρατών, ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης και οι BRICS, στους οποίους ανήκει η Ρωσία φανερώνουν ότι δεν είναι απομονωμένη ακόμα και μετά τις κυρώσεις που της επιβλήθηκαν για το ουκρανικό ζήτημα. Βέβαια η Ρωσία δεν έχει βοηθηθεί ουσιαστικά από αυτές τις οικονομικές συμμαχίες κατά τη διάρκεια της τελευταίας κρίσης, όμως κάτι φαίνεται να αλλάζει σιγά σιγά ύστερα από την Αναπτυξιακή Τράπεζα των BRICS. Με αρχικό ύψος κεφαλαίων τα 100 δισ. δολάρια ως αποθεματικό έκτακτης ανάγκης, φαίνεται ιδανική περίπτωση για την τόνωση της ρευστότητας των ρωσικών τραπεζών τη στιγμή που είναι αποκομμένες από δυτικά κεφάλαια, καθώς επίσης και για την προσέλκυση επενδύσεων στη χώρα.

Η Ρωσία για την ώρα φαίνεται να αντέχει στις κυρώσεις, αλλά για πόσο ακόμα; Η ευελιξία της να δαπανήσει μεγάλο μέρος των διαθεσίμων της για τη στήριξη του ρουβλίου και τη ρωσικής οικονομίας και να κινηθεί προς την υποκατάσταση των εισαγωγών της δείχνουν ότι κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση. Οι περικοπές στον προϋπολογισμό ήταν αναγκαίες, και η αγορά μεγάλων ποσοτήτων

χρυσού προκειμένου να στηριχθεί το ρούβλι και να μειωθεί η εξάρτηση από το δολάριο ήταν επιβεβλημένη. Οι κυρώσεις όμως δεν έπληξαν άμεσα την οικονομία της Ρωσίας, αλλά έμμεσα, καθώς αποθαρρύνθηκαν οι άμεσες ξένες επενδύσεις που τόσο έχει ανάγκη και αυξήθηκε η εκροή κεφαλαίων. Οι χαμηλές τιμές του πετρελαίου δυσχεραίνουν ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Αν οι χαμηλές τιμές παραμείνουν τότε η Ρωσία θα πρέπει να προχωρήσει σε ριζικές αλλαγές στο βιομηχανικό τομέα προκειμένου να μειωθεί αισθητά η εξάρτηση σε σημαντικούς τομείς στη βιομηχανία. Επιπροσθέτως ίσως χρειαστεί η ρωσική κυβέρνηση να επιτρέψει σε ξένους επενδυτές να εισχωρήσουν στον ενεργειακό κλάδο σπάζοντας έτσι το μονοπώλιο της «Gazprom». Το σενάριο της επιστροφής της Κριμαίας στην Ουκρανία και η απομάκρυνση των ρωσικών στρατευμάτων από την περιοχή θεωρείται, τουλάχιστον για την ώρα, επιστημονικής φαντασίας, καθώς θα ήταν μία ταπεινωτική διπλωματική ήττα στην «αυλή» της.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Ρωσία κατάφερε να ξεπεράσει σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα δύο οικονομικές κρίσεις (1998 και 2008) και να βγει πιο δυνατή από αυτές τις δοκιμασίες, έχοντας από τότε στην εξουσία τον Βλαντιμίρ Πούτιν, τον άνθρωπο που έβαλε ξανά στη σκακιέρα της διεθνούς πολιτικής σκηνής τη Ρωσία, όχι σαν απλό παίκτη, αλλά σαν διαμορφωτή των εξελίξεων.

Πέρα από τον πόλεμο με την Τσετσενία, η Ρωσία έδειξε τα «δόντια» της όταν ένωσε απειλή στην «αυλή» της. Μία με τη Γεωργία το 2008 και μία με την Κριμαία. Η προσάρτηση της Κριμαίας ήταν το γεγονός που οδήγησε τις χώρες της Δύσης να στραφούν οικονομικά εναντίων της Ρωσίας εφαρμόζοντας κυρώσεις ούτως ώστε να ασκήσουν πολιτική πίεση εις βάρος της για Ουκρανικό ζήτημα. Τις δύο φορές που ανέκαμψε η Ρωσία ήταν με την αιχμή του δόρατός της, τον ορυκτό της πλούτο. Παρόλο που οι τιμές έπεσαν για ένα διάστημα, όταν ανέβηκαν η Ρωσία βγήκε πιο δυνατή. Αν όμως αυτή τη φορά δεν έρθει η ανάκαμψη τόσο σύντομα; Γιατί τώρα περιορίζονται και οι εξαγωγές.

Ένα «θηρίο» πληγωμένο είναι πιο επικίνδυνο, ιδιαίτερα αν θέλουν να του επιβάλλονται και στο χώρο επιρροής του. Η οικονομία της Ρωσίας φαίνεται να είναι στάσιμη, χωρίς πολύ αισιόδοξο μέλλον. Θα υποχωρήσει η Ρωσία, ή θα δείξει άλλη μία φορά τα «δόντια» της, με τις όποιες συνέπειες;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη βιβλιογραφία

Βιβλία και έντυπα επιστημονικά άρθρα

- Borisocheva Ksenia, *"Analysis of the Oil- and Gas-Pipeline-Links between EU and Russia: An Account of Intrinsic Interests"*, Centre for Russia and Eurasia, November 2007
- Chiodo, A.J. & Owyang, *"A Case Study of a Currency Crisis: The Russian Default of 1998"*, The Federal Reserve Bank of St. Louis, M.T. (2002)
- Cooper H. William *"The Russian Financial Crisis of 1998: An Analysis of Trends, Causes, and Implications"*, Report for Congress, 18/2/1999
- Fredholm Michael, *"The Russian Energy Strategy & Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence"*, Conflict Studies Research Centre, September 2005
- Gould-Davies Nigel and Woods Ngaire *"Russia and the IMF"*, International Affairs 7 (1), January 1999
- Henry Brian and Nixon James *"The Crisis in Russia: Some Initial Observations"*, Economic Outlook, Vol. 23, No. 1, November 1998
- Kindleberger P. Charles and R. Aliber, *"Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises"*, fifth edition, John Wiley & Sons
- Pavel Baev, Vaclav Bartuska, Cristian Cleutinx, Clifford Gaddy, Roland Gotz, Daniel Gros, Barry Ickes, Andrey Konoplyanik, Konstantin Kosachev, Tatiana Mitrova, Andris Piebalgs, Jeffery Piper, Pawel Swieboda, Dimitri Trenin and

Sergey Yastrzhembsky, *"PIPELINES, POLITICS AND POWER: The future of EU-Russia energy relations"*, Centre for European Reform, October 2008

- Pinto, Evsey Gurvich, and Sergei Ulatov *"Lessons from the Russian Crisis of 1998 and Recovery"*, The World Bank, February 2004.
- Friedman George, "Το νέο παιχνίδι της Ρωσίας.", περιοδικό "Άρδην" τ.61, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2006
- Hill Fiona, «Πετρέλαιο, αέριο και αναγέννηση της Ρωσίας», Περιοδικό "Άρδην" τ.61: "Έρχονται οι Ρώσοι!", Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2006

Διαδικτυακά επιστημονικά και ειδησεογραφικά άρθρα

- Iris van de Wiel, Τμήμα Οικονομικών Ερευνών, *"Η Ρωσική κρίση του 1998"*, economics.rabobank.com, 16/9/2013
<https://economics.rabobank.com/publications/2013/september/the-russian-crisis-1998/>
- Nima Khorrami Assl(Transnational Crisis Project, London), *"Russia's Middle East ambitions"*, www.aljazeera.com, 3/9/2011,
<http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/08/2011828943035319.html>
- Rafizadeh Majid, *"Ποια συμφέροντα διακυβεύονται στον πόλεμο της Συρίας"*, e-fsw.gr, 9/10/2012(το άρθρο δημοσιεύθηκε αρχικά στο CNN)
<http://e-fsw.gr/arthrografia/56-e-fsw/5753-four-axes-of-the-east-iran-looms-large-in-russia-s-and-china-s-stance-on-syria.html>
- Wyplosz Charles, *"Γιατί η οικονομία της Ρωσίας δε θα καταρρεύσει"*, www.tovima.gr, 30/1/2015
<http://www.tovima.gr/world/article/?aid=672027>

- Κορολκόφ Αλεξάντρ, "Η ρωσική αμυντική βιομηχανία αλλάζει προσανατολισμό", gr.rbth.com, 8/12/2014
http://gr.rbth.com/tecnology/2014/12/08/i_rosiki_amyntiki_biomixania_allazei_prosanatismo_34177.html
- Κούτσμα Άννα, "Ανασκόπηση της ρωσικής οικονομίας για το 2013", gr.rbth.com, 25/12/2013
http://gr.rbth.com/business/2013/12/25/anaskopisi_ti_rosiki_oikonomia_gia_t_o_2013_27409.html
- Κούτσμα Άννα, "Τέλος εποχής στα τεράστια έσοδα από τις εξαγωγές πετρελαίου;" gr.rbth.com, 17/6/2015
http://gr.rbth.com/business/2015/06/17/telo_epoxi_sta_terastia_esoda_apo_ti_eksagoge_petrelaiou_37671
- Κούτσμα Άννα, "Πότε θα βγει η ρωσική οικονομία από την οικονομική κρίση;" gr.rbth.com, 27/7/2015
http://gr.rbth.com/2015/07/27/pote-tha-vgei-i-rosiki-oikonomia-apo-tin-oikonomiki-krisi_327837
- Τιμοφέιτσεφ Αλεξέι, "Σύνοδος Κορυφής Ουφά: Η BRICS μετατρέπεται σε ολοκληρωμένο Οργανισμό", gr.rbth.com, 13/7/2015
http://gr.rbth.com/2015/07/13/synodos-koryfis-oyfa-i-brics-metatrepetai-se-olokliromeno-organismo_216469
- "CNN: Γιατί η Κριμαία;", www.newsbomb.gr, 27/2/2014
<http://www.newsbomb.gr/kosmos/news/story/410628/cnn-giati-i-krimaia>

Ελληνική βιβλιογραφία

Βιβλία και έντυπα επιστημονικά άρθρα

- Γ. Ι. Τσάλτας γενική επιμέλεια-παρουσίαση, *"Η γεωγραφία στις διεθνείς σπουδές- μια γεωγραφική προσέγγιση της σύγχρονης διεθνούς κοινότητας"*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2011, Κεφ.Ρωσία
- Μελέτης Νίκος, *"Το ενεργειακό πάζλ της σύγκρουσης Ρωσίας-Δύσης και οι εξελίξεις στο ενεργειακό μέτωπο της Αν. Μεσογείου"*, περιοδικό "ΕΠΙΚΑΙΡΑ", Μάρτιος 2014
- Μουστάκης Χρήστος, *"Η εντυπωσιακή επαναφορά της Ρωσίας στο διεθνές προσκήνιο και οι αντιδράσεις των Η.Π.Α- επιπτώσεις στην Ελλάδα"*, Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών, Περιοδικό "ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ" τ.36, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2006
- Μπιτζένης Αριστείδης, *"Το οικονομικό άλμα της Μόσχας"*, ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, 27/2/2010
- Δρ. Παρίσης Ιωάννης, *"ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ"*, περιοδικό "ΑΜΥΝΑ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ", τ. Φεβρουαρίου 2014

Έντυπα ειδησεογραφικά άρθρα

- Κουκάκης Θανάσης, *"Η Εντυπωσιακή Ανάκαμψη της Ρωσίας"*, εφημερίδα "ΕΣΤΙΑ", 22/08/2008
- *"Από τον Γέλτσιν στον Πούτιν: ξαναγράφοντας την πρόσφατη οικονομική ιστορία της Ρωσίας"*, εφημερίδα "Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 11/05/2003

- *"ΕΕ και ΗΠΑ υιοθέτησαν σκληρές κυρώσεις έναντι της Ρωσίας"*, εφημερίδα "Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 30/7/2014
- *"Βαθαίνει η οικονομική κρίση στη Ρωσία"*, εφημερίδα "Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 17/12/2014
- *"Μαζικές αγορές χρυσού από τη Ρωσία"*, εφημερίδα "Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 31/1/2015

Διαδικτυακά επιστημονικά και ειδησεογραφικά άρθρα

- Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα/Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, *"Η οικονομία της Ρωσίας"*, www.agora.mfa.gr, Ιούνιος 2010, <http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/radA430FANNUAL%20REPOR T%202009.pdf>
- Αρβανίτης Νίκος, *"Η BRICS θα γίνει μια ολοκληρωμένη οικονομική Ένωση"* του Αλίσέν Αλίσενοφ, www.viadiplomacy.gr, 11/6/2015 <http://www.viadiplomacy.gr/i-brics-tha-gini-mia-olokliromeni-ikonomiki-enosi-tou-alisen-alisenof/>
- Αριστοτέλους Άριστος, *"Η Ρωσία και το Γεωπολιτικό Παιχνίδι στην Ουκρανία"*, Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, strategy-cy.com <http://strategy-cy.com/ccss/index.php/el/news-gr/item/177-rosia-ke-to-geopolitiko-raignidi-stin-oukrania-can-russia-afford-to-lose-in-the-geopolitical-game-in-ukraine>
- Πουλλίκας Ανδρέας, *"Ο ρόλος της Ν/Α Μεσογείου στον ενεργειακό πόλεμο Ε.Ε-Ρωσίας"*, www.sigmalive.com, 29/4/2014 <http://www.sigmalive.com/simerini/analiseis/121523/o-rolis-tis-namesogeiou-ston-energeiako-polemo-eerosias>

- Κωστούλας Βασίλης, "Γιατί οι κυρώσεις δε λυγίζουν τη Ρωσία", www.naftemporiki.gr, 8/4/2015
<http://www.naftemporiki.gr/finance/story/936881/giati-oi-kuroseis-den-lugizoun-ti-rosia>
- "ΣΥΡΙΑ: Η Ρωσία ανησυχεί για αποσταθεροποίηση της Μέσης Ανατολής και εμπλοκή του Ιράν", www.onalert.gr, 28/8/2013
<http://www.onalert.gr/stories/i-russia-anysixei-gia-apostatheropoiisi-tis-mesis-anatolis-kai-emploki-tou-iran/28161>
- "Σφοδρή σύγκρουση συμφερόντων Ρωσίας-Δύσης", www.imerisia.gr, 1/2/2014
<http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26511&subid=2&pubid=113211658>
- "Η ΡΩΣΙΑ ΣΕ ΔΙΝΗ: «Χειμώνας» στη ρωσική οικονομία με ύφεση 2,9%", www.imerisia.gr, 15/1/2015
<http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26511&subid=2&pubid=113432780>
- "Ο νέος στόχος της ρωσικής πολιτικής", www.ellada-russia.gr, 18/02/2014
<http://www.ellada-russia.gr/print/5741>,
- "Γιατί η Κριμαία είναι τόσο σημαντική για τη Ρωσία", news247.gr, 1/3/2014,
<http://news247.gr/eidiseis/kosmos/giati-h-krimaia-einai-toso-shmantikh-gia-th-rwsia.2668680.html>

Πηγές εικόνων - πινάκων - διαγραμμάτων - γραφημάτων

- Επίσημο site της Παγκόσμιας Τράπεζας
www.worldbank.org

- *Επίσημο site του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου*
www.imf.org

- *Επίσημο site του eurogas*
www.eurogas.org

- *Επίσημο site της nobleenergyinc*
www.nobleenergyinc.com

- *Επίσημο site του bloomberg*
www.bloomberg.com

- *Επίσημο site του analyst*
www.analyst.gr

- *Επίσημο site της guernicastreet*
www.guernicastreet.com